

KRATKI NAVUK

Z A

PRAVOPIŠZANYE

HORVATZKO

Z A PÒTREBNOZT

NÀRODNIH SKOL.

Anleitung

zur

kroatischen Rechtschreibung,

zum Gebrauche

der Nationalschulen

im

Königreiche Kroatien.

Si volet usus

Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi.

HORAT,

INDIANA UNIVERSITY Kostet ungebunden 3 Kreuzer.
LIBRARY

BLOOMINGTON

PG
1245
.K737
2003

W S E N,

gedruckt mit königl. Universitätschriften.

I 7 7 9.

Cum speciali Privilegio Sac. Cæs. Reg. Apost. Maj.

ZÁVJETEK TABÉLNI
N A V U K A
Z A P R A V O P I S Z A N Y E .

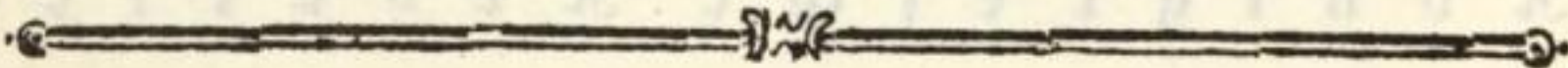

Izpiszanye.

ORTHOGRAPHIA, iliti Pravopiszanye &c.

Nàredbe glavne od Pravopiszanya.

1. Kaksze izgovàrjaju réchi, taksze y pìszati imaju.
2. Ada kak. govorènye, tak pìszmo po znaményih razluchitìsze ima.

D É L I .

Od pràvoga potrebuвания szlòv pri pìszanyu réchih.

§. 1. *Od vzètja pràvih szlòv.*

A. *Nàredbe obchinzke.*

1. Nijedna szlova neszmesze &c.
2. Neszmesze takàj nijedna &c.
3. Z-razluchnemi szlovami &c.
4. Najsze pìsseju szlove &c.

Tabellarischer Inhalt
der Anleitung
zur kroatischen Rechtschreibung.

Erklärung.

Die Orthographie oder Rechtschreibung ist eine Wissenschaft zc.

Hauptregeln von der Rechtschreibung.

1. Wie die Wörter ausgesprochen, so müssen sie auch geschrieben werden.
2. Also wie die Rede, so ist die Schrift auch durch Zeichen zu unterscheiden.

Erstes Hauptstück.

Von dem gehörigen Gebrauche der Buchstaben bei dem Schreiben der Wörter.

§. I. Von dem Gebrauche der nöthigen Buchstaben.

A. Allgemeine Regeln.

1. Man soll keine Buchstaben zc.
2. Auch keinen soll man zc.
3. Man unterscheide die Wörter zc.
4. Man schreibe die Buchstaben zc.

B. Nàredbe ofzebùjne.

1. Za szlove glaszovite.

- a. Dvojglasznike Horvati &c.
 - b. Jeden szamoglasznik mezto &c.
- Za poznati jofs bolye.

A —

- 1) Na kràtkom &c.
- 2) Na dugom &c.
- 3) Jemlesze takàj &c.

E —

- 1) Kad ima glàsza odpertoga &c.
- 2) Kad pak ima &c.
- 3) Pri menye odpertem &c.

I —

Poleg zkupglasznikov jedino &c.

O —

Na kràtkom , y na dugom &c.

U —

Ima glàsza dugoga , y &c.

Y —

- 1) Piffesze , kad vèse réchi &c.
- 2) Kada z-zkupglasznikom &c.

2. Za szlove neglaszovite.

a. Kada zkupglaszniki &c.

b. Zkupglaszniki zarad &c.

Bolye zpodobnifzi jeszu &c.

1) B , p , v.

2) C , k.

* K , znamenùje pridànye &c.

3) D , t.

4) F , ph , v.

5) G , k.

6) L , r.

B. Besondere Regeln.

1. In Ansehung der Selbstlauter.

- a. Die Doppellauter sind 2c.
 - b. Die Selbstlauter müssen nicht 2c.
- Daher ist es nöthig 2c.

A —

- 1) Wird kurz ausgesprochen 2c.
- 2) Lang.
- 3) Es dienet auch 2c.

E —

- 1) Wenn es einen hellen 2c.
- 2) Hat es aber einen offenen 2c.
- 3) Bey einem minder offenen 2c.

I —

Wird neben denen Mitlautern 2c.

O —

Wird kurz und lang 2c.

U —

Lautet lang und kurz.

Y —

- 1) Bindet die Wörter.
- 2) Bei den Mitlautern d, g, l, n. 2c.

2. In Ansehung der Mitlauter.

- a) Sollen die Mitlauter — so 2c.
- b) Man soll die im Laute 2c.

Die mehr gleichlautenden 2c.

1) B, p, v.

2) C, k.

* k heißt sobiel 2c.

3) D, t.

4) F, ph, v.

5) G, k.

6) L, r.

Zàto naj bude trètja Nàredba.

- c. Za zpoznati, kak na konczu &c.
 - 1) Pri szamoztavnom Imenu &c.
 - 2) Prìdavno pak Ime &c.
- d. Szlove takàj &c.

Vlaztito szlove :

K, p, t.

S, szlova pišesze : Kada

- 1) Glàfza ima ostroga &c.
- 2) Izgovàrjašze glàfzom &c.
- 3) Kada ima glàfza &c.

V, Szlova pišesze mezto *vu* &c.

Z —

- 1) Szlùfi pri S &c.
- 2) Pred vszèmi drùgemi &c.
- 3) Z-jednem potezom &c.
 - a. Pred szlovami &c.
 - b. Pred k, p, t. &c.
 - c. Jedino szvòj Glàfz &c.
- 4) Pišesze za prèdlog &c.

§. 2. *Od potrebuвання velikib szlòv.*

- A. Vszigdar na pòchetku &c.
- B. Na pòchetku veršussev &c.
- C. Na pòchetku Imèn.
- D. — — réchih na titulusse &c.
- E. Zalaztovitem pitanyem.
- F. Za vszakum piknyum dokanchajuchu &c.
- G. Za dvemi piknyami, kada &c.

- c) Um zu sehen die Endbuchstaben.
 1) Setze man das Hauptwort ꝛc.
 2) Das Beinwort nehme man ꝛc.
 d) Gleichermaßen Buchstaben, die ꝛc.
 Besonders Buchstaben:

K, p, t.

S, wird geschrieben

- 1) In der Mitte und am Ende ꝛc.
 2) Mit beigeseßtem z, ꝛc.
 3) S steht allein ꝛc.

V schreibt man anstatt ꝛc.

Z —

- 1) Dient bei s, ꝛc.
 2) Vor allen aber andern ꝛc.
 3) Mit einem Strichlein ꝛc.
 a. Vor dem Buchstaben ꝛc.
 b. Vor den k, p, t. ꝛc.
 c. Den natürlichen Laut ꝛc.
 4) Z gilt soviel als ꝛc.

§. 2. Von dem Gebrauche der großen Buchstaben.

- A. Im Anfange einer jeden ꝛc.
 B. Im Anfange des Verses.
 C. — — der eigenen Namen ꝛc.
 D. — — der sich auf Titel ꝛc.
 E. — — nach einer wirklichen ꝛc.
 F. Nach jedem Schlußpunkte.
 G. Nach einem Doppelpunkte ꝛc.

D É L I I.

Od nàrednoga réchih na szlovke &c.

- I. *Nàredbe* za nezeztavlene réchi.
A. Kada dva Szamoglaszniki &c.
B. Kade dòjde jeden.
C. Dòjdu dva, áli víse.
D. Zkupszlofeni nerazluchlivi.
- II. *Nàredbe* za zeztavlene réchi.
A. Kaksze koja réch &c.
B. Koje szlovke.
C. Kade vu Zeztavlenih &c.

Vpametjemanye.

- 1) Szlovke, koje vu &c.
2) Szlovke, na koje &c.
3) Nàvadna jeszu pri &c.
-

D É L I I I.

Od prìkladnoga ràzluke znamény poztavlénnya.

- I. Pri réchih.
A. Prìcherknya (')
B. Znaménye ràzdrusnoztì (. .)
C. — — razdvojénnya (=)
D. — — vèzanya (-)
* Vše jedno bude &c.
- II. Pri izgovorih.
A. Za razdeliti izgovora.

Zweytes Hauptstück.

Von der gehörigen Abtheilung ꝛc.

- I. Regeln in einfachen Wörtern.
 - A. Zween nacheinander ꝛc.
 - B. Wenn ein Mitlauter ꝛc.
 - C. Wenn zween oder mehr ꝛc.
 - D. Die zusammengesetzten untrennbaren ꝛc.
- II. Regeln in zusammengesetzten Wörtern.
 - A. Wie ein Wort ꝛc.
 - B. Gewisse Sylben ꝛc.
 - C. Bei den verkürzten Sylben ꝛc.

Anmerkung.

- 1) Die Vorseksylben ꝛc.
- 2) Die Endsylben sind ꝛc.
- 3) Es sind den Kroaten ꝛc.

Drittes Hauptstück.

Von dem rechten Gebrauche der Unterscheidungszeichen.

- I. Bei Wörtern.
 - A. Das Abkürzungszeichen (')
 - B. Das Sonderungszeichen (. .)
 - C. Das Abtheilungszeichen (=)
 - D. Das Bindungszeichen (-)

II. Bei Sätzen.

- A. Zur Abtheilung der Sätze.

- 1) Cherknya (,)
 - 2) — — z-pikniczum (;)
 - a. Kada kaj za raztolnàchiti &c.
 - b. Kada polovicza &c.
 - 3) Dve piknicze (:)
 - a. Med pervum , y drùgum &c.
 - b. Pred kakvem tugyem &c.
 - c. Med izgovori , koji &c.
 - 4) Piknicza dokànchanya (.)
 - 5) Znaménye vzapirajuče ()
 - 6) — — fzekanya (§)
- B. Za razlùchiti izgovore.**
- 1) Znaménye pítanya (?)
 - 2) — — izkrìchanya (!)
 - 3) — — donàffanya („)
 - 4) — — vpametjemanya (*)
 - 5) Preztanye , *pausa* (—)
- * Za pause znamenuvati &c.

- 1) Der Beistrich (,)
 - 2) Der Strichpunkt (;) steht zc.
 - a. Wenn etwas zur Erläuterung zc.
 - b. Wenn die Hälfte zc.
 - 3) Der Doppelpunkt (:) steht zc.
 - a. Zwischen dem Vorder- und Hintersatze zc.
 - b. Vor Anführung fremder Reden zc.
 - c. Zwischen Sätzen der ganz verschiedenen zc.
 - 4) Der Schlusspunkt (.) zc.
 - 5) Das Einschließungszeichen () zc.
 - 6) Das Abschnittszeichen (§)
- B. Zur Unterscheidung der Sätze.
- 1) Das Fragzeichen (?)
 - 2) Das Ausrufungszeichen (!)
 - 3) Das Anführungszeichen („)
 - 4) Das Anmerkungszeichen (*)
 - 5) Die Pause (—) oder (. . . .)
- * Die Stelle der Pause vertreten zc.

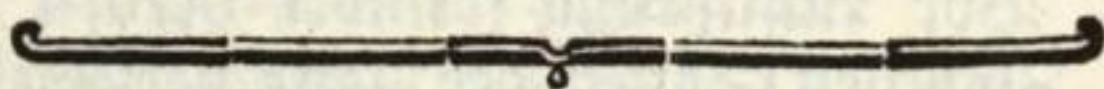

N A V U K

Z A

P R A V O P I S Z A N Y E

V U H O R V À T Z K O M J E Z I K U .

I Z P I S Z A N Y E .

ORTHOGRAPHIA, iliti Pravopiszanye je znànye ; réchi z-pràvemi szlovami piszati, nye vu prenàssanyu szlovkih dobro razdeluvati, y ràzluchnoztì Znamènya prikładno potrebuвати.

Nàrcdbe glavne od Pravopiszanya.

1. Réchi, y szlovke najšze pišseju z - onemi szlovami, koje vu dobrom, y nepohablenom izgovàrjanyu prav ràzluchno чујејуšze.

* Chùt liztor szlòv našeh znatišze ima, y Ortografia teska nebu vpala.

2. Poleg potrebe govorenàya, ali proztora, y szlovke deliti, y ztanovita Znamènya vszem jezikom nàvadna medpoztàvlatišze imaju.

* Pogoditi zadnye ovo vech nekaj réchi hoche; nego po iztini je zevszema obchinzko.

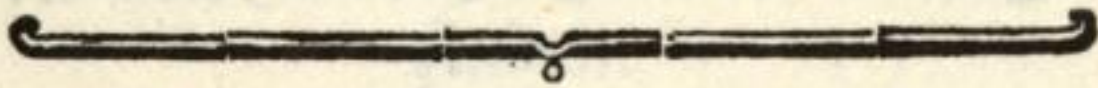
Naj budu ada tri déli.

U n l e i t u n g

ö u r

kroatischen Rechtschreibung.

Erklärung.

Die Rechtschreibung oder Orthographie ist eine Wissenschaft, die Wörter mit den gehörigen Buchstaben zu schreiben, sie bey dem Abbrechen gehörig zu trennen, und verschiedene Unterscheidungszeichen richtig zu gebrauchen.

Hauptregeln von der Rechtschreibung.

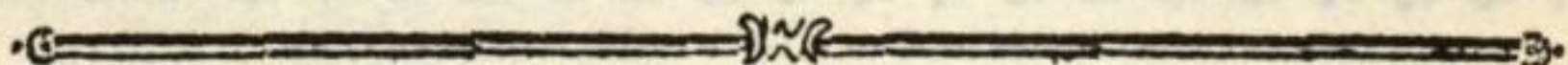
1. Die Wörter und Sylben schreibe man mit jenen Buchstaben, die bei der rechten und unverfälschten Aussprache deutlich gehöret werden.

* Es sind nur unsere Buchstaben recht zu kennen, und die Orthographie kann nicht mehr schwer fallen.

2. Nach der Beschaffenheit der Rede und des Places sind auch die Sylben zu theilen, und gewisse Zeichen, die allen Sprachen gemein sind, zu gebrauchen.

* Das letzte zu treffen findet mehr Schwierigkeiten, welches aber alle Sprachen insgemein angeht.

Hier sind drey Hauptstücke zu merken.

D È L I.

Od pràvoga potrebuvanja szlòv pri pìszanyu réchih.

§. I. *Od vzètja pràvih szlòv.*

A. *Nàredbe obcinzke.*

1. Nijedna szlova neszmesze oztaviti, koja vu nàvadnom izgovàrjanyu chujesze; mòrafze ada pìszati: *visse, Chlovek; ne vise, chovek.*
2. Neszmesze takaj nijedna szlova vzèti, koja mu verlom izgovàrjanyu nechujesze; ali odvìsno je zarad drùge zpodobne, v. p. *ja, kòzt, zkriti* ne pak, *jasz, kòszt, szkriti.*
3. Z-ràzluchnemi szlovami, kak nàvadno, y mogùche je, najsze razlùchiju, vlaztito réchi, koje glàsza zkoro jednoga imaju, jedno vendar neznamenuju, v. p. *Bolye, polyc; Kòsa, koza, szin, szim; vnuk, vùk.*
* Zaradi toga je odzàd pravopìszni rèd takvih zpodobnih réchih.
4. Najsze pìsseju szlove onem redom, kaksze izgovàrjaju, y kak glàs szlòv potrebuje; krivo bisze pìszalò: *vkàr, bcazt, Zcel, mezto; kvàr, chàzt, czél.*

B. *Nàredbe ofzebùjne.*

1. Za szlove glaszovite.
 - a. Dvoj glasznike Horvati odurjàvaju na tuliko, da y vu ztranzkih réchih takvoga na proz-toga szamoglasznika oberneju; v. p. *Czeszar,*

Erstes Hauptstück.

Von dem gehörigen Gebrauche der Buchstaben
bei dem Schreiben der Wörter.

§. I. Von dem Gebrauche der nöthigen Buchstaben.

A. Allgemeine Regeln.

1. Man soll keinen Buchstaben auslassen, den man in der guten Aussprache höret; also schreibe man: Visse Chlovek, und nicht vise Chovek.
 2. Auch keinen soll man anbringen, den man nicht ausspricht, oder der wegen eines andern ähnlichen überflüssig wäre: z. B. Ja, kozt, zkriti, nicht aber; jaz, koszt, szkriti.
 3. Man unterscheide die Wörter, welche beinahe einerlei Laut aber verschiedene Bedeutung haben, so viel es üblich und zulässig ist; durch verschiedene Buchstaben. z. B. Bolye, polye, kòsa, kosza, szin, szim; vnuk, vùk.
- * Hiezu dienet das am Ende stehende Verzeichniß dergleichen zweifelhafter Wörter.
4. Man schreibe die Buchstaben in der Ordnung, in welcher sie ausgesprochen werden, und wie der Laut derselben fodert; es wäre unrecht geschrieben: vkàr, hcazt, zcel, anstatt: kvàr, chàzt, czèl.

Besondere Regeln.

- I. In Ansehung der Selbstlauter.
 - a. Die Doppellauter sind den Kroaten so ungewöhnlich, daß sie dieselben sogar in fremden Wörtern in die Selbstlauter verwandeln; z. B.

dén Marie, ne, *Czæszar*, *dén Maria*. Niti drugi nàchin né za pokazati, koja glaszovita na dugom izgovàrjatisze ima; y zato izto koju ràvno Ztvàr znamenuje réch ona, koja drugach glàsza dvojega, y dvojega znamenuvànya je, ako ne, da, z-nàdszlovkom * pokrijesze; vízi ada Szamoglazniki dugi, *à*, *è*, *i*, *ò*, *ù*, koje y odperto izgovoritisze mòraju; ovak píssi, v. p. *Kvàr*, *rèd*, *lìzt*, *kòsz*, *lùd*.

- b. Jeden szamoglasznik mezto drugoga jematisze neszme; n. p. *drogì*, mezto *drùgi*, ali *dràgi*, gledi gori naredbu I. Pravopisz. Zàto potrébno je szamoglasznike jedno malo blise poznati.

A —

- 1) Na Kràtkom izgovàrjasze, y píffe, kakti: *brat*, *cbasz*.
2. Na dugom, kak dabi dva a bili, y písfesze z-nàdszlovkom teskem (') gl. od szamoglasznikov nar a. (*)
- 3) Jemlesze takàj pri chudenyu; *ã ne mogu- che!* y opet namezto pak, *ã gdeti je brat?* mezto, *gdetipak je brat?*

* Lepo zvonì med *â* y pak vu jednom iz- tem izgovoru koje szamoztavno Ime:

(*) Vu dobrom píszanyu Horvátzkom porrebuvatísze tulikáj imaju nàdszlovki, da prez vszakoga stentanya, y glàsz, y znamenuvanye napíszane réchi pogoditísze more, v. p. ràzluchneszu ove: *brat*, *brat*; *bòl*, *bol*; *dug*, *dùg*; *niti*, *nìti*; *peszek*, *pészek*, y tak dalje.

Czefzar , *dén* Marie , nicht : Czæfzar , *dén* Mariæ. Es ist auch keine andere Weise zu zeigen , welcher Selbstlauter da lang ausgesprochen werden soll , oder was eben diesfalls bedeuten soll jenes Wort , das doppelten Laut , und doppelte Bedeutung hat ; es sey denn , daß es mit Tonzeichen * gezeichnet wird. Man schreibe also alle Selbstlauter *à* , *è* , *ì* , *ò* , *ù* , die lang und offen ausgesprochen werden sollen ; z. B. *Kvâr* , *rèd* , *lìzt* , *Kòsz* , *lùd*.

- b. Die Selbstlauter müssen nicht verwechselt werden. z. B. *Drogi* , anstatt *drugì* , oder *dràgi* , sieh oben die erste Regel von der Rechtschreibung. Daher ist es nöthig die Selbstlauter genauer zu kennen.

A —

- 1) Wird kurz ausgesprochen , und geschrieben , als : *brat* , *chasz*.
 - 2) Lang , als wenn zwey a wären , und wird mit schweren (') Tonzeichen geschrieben , sieh von Selbstlautern die Reg. a (*)
 - 3) Es dienet auch bei dem Verwundern. *à nemogùche!* und wieder anstatt *pak* ; *a gdetije brat?* anstatt *gdeti pak je brat?*
- * In einer kleinen Rede zwischen *à* und *pak* klingt nicht übel ein Hauptwort.

* In der guten kroatischen Schreibart sind die Tonzeichen nicht aus der Acht zu lassen , auf daß man ohne Anstand sowohl den Laut , als die Bedeutung des geschriebenen Wortes sehen könne. z. B. Verschieden sind diese Wörter : *brat* , *brät* ; *bòl* , *bol* ; *dug* , *dúz* ; *niti* , *nìti* ; *peszek* , *pészek* ; u. s. w.

v. p. *à Tomafs pak nècbe veruvati;*
Jofef pak bil je zàrucbnik Marie.

E —

- 1) Kad ima glàsza odpertoga, y nizkoga, nego kràtkoga, pìssefze na proztom e : n. p. *vedro, szelo, chesz.*
- 2) Kad pak ima odpertoga dugššega, Znàmlyafze z-teskem; n. p. *mèfzo* : gl. gori od szamogl. a. *
- 3) Pri menye odpertem zadnich, nego viššem glàszu potrebuješze ostri nadšzlovek (') v. p. *védro, lép, jé, odjezti, véfz.*

* Nividišze nikakov zadovolni zrok, zakaj pred szlovum r, kak vu vnògih chtèješze, y vnogi pìsseju; e bišze z-kapichnem (^) znamlyati mòral; v. p. *gèrd, smért, vért.*

I —

Poleg zkup glàsznikov jedìno pìssefze, kak berfe pak pred, ali za szamoglaz nikom dòjde, da z-nyum jednu szlovku vchinì, na j preménafze, zlo bi napiszano bilo : *iai, Furai, iunàk*; gde biti mora : *jaj, Furaj, junàk.*

* Nahàdyafze vu pišzmih : *ztoì, y ztoj, diàk, priet, bien*; y o. d. Nego pervo je vu trétji perfsòni, *on ztoì*, drugo pak zapovédafze *ztoj ti*; zverhu toga y tak vu réchih *ztoì, diak y d. o*, iz izgovàrjanya vidifze, da i prez drugoga Glaznika pošzeb chinì szlovku, y da jeden j razumèvasze, jeſzu ada one réchi, kaj y ove : *Ztojì, dijàk, prijet, bijen.*

z. B. *à Tomass pak nèche veruvati.*
A Jofef pak bil je Zaruchnik Marie.

E —

- 1) Wenn es einen hellen niedern und kurzen Laut hat, wird schlechterdings ein e geschrieben. z. B. *Vedro, szelo, chesz.*
- 2) Hat es aber einen offenen und langen Laut, so wird es mit dem schweren gezeichnet. z. B. *Mieszo*; sieh oben von Selbstlautern a und *
- 3) Bei einem minder offenen, endlich aber desto höhern Laute leistet den Dienst das scharfe Tonzeichen ('). z. B. *Védro lép,* je vor *jeszti vé z.*

* Keinen hinlänglichen Grund können diejenigen haben, die das e vor dem r immer mit einem Circumflex (^) bezeichnen wollen. z. B. *Ferd, smért, vért.*

I —

Wird neben den Mitlautern allein geschrieben; sobald es aber vor, oder nach dem Selbstlauter kommt, um mit ihm eine Sylbe zu machen, so ändert es sich in j. Man schreibe also nicht: *Iai, iurai; iunak*; sondern, *jaj, juraj, junak.*

* Man findet zwar in denen Schriften; *ztoi, ztoj, diák, priet, bien, u. d.* es ist aber das erste in der dritten Person, *oiz ztoi*, und das andere in der gebietenden Art, *ztoj ti.* Aber das sieht man aus der Aussprache, daß in besagten Wörtern das i selbst eine Sylbe ausmache, und ein j dabey mit verstanden werden

O —

Na kràtkom, y nadugom izgovàrjafze, v. p. *ov vol, pòl, bòl*, kak gori pri a. *. Pri chudenyu na dugom chùjefze, y prijemlye Nàdfzlovka nadkrivenoga; *ó Bose! ó radozt!*

U —

Ima glàsza dugoga, y kràtkoga; *vnuċ, vùk*. gl. a. *. Pišefze fzlovum v, pred y za gla-fzovitum, kak y pred nekojemi neglafzovitemi; v. p. *vidiſ decbàkov vu veſzelju! vrùche je!*

Y —

1) Pišefze kad vèſe réchi; v. p. *ov y on; brat y ſzeztra*. Ter zato rajſſi nego i, kajti z-bog velikòche fzvoje berſe zpaziſze, y legle razluchi od drugih okoloztojècheli ſzlòv, neg i.

2) Kada z-zkupglafzniki d, g, l, n, dòjde, fzvojega glàsza naturàlzkoga jedno malo na mehkeſſe odpuzti, tak ſzlova y, kak y one gori rechene, y kakti nòvi jeden zmed dveh odpuſcha glàſz nàztane; v. p. *Gyungy, lyudi, nyibov, rodyen; Zlobiſze piſzalo; rogyen, regyen, vigyen; ar od rodim, rèdim, vldim* ona dohàdyaju.

* Nigdarſze nenadpoztàvlya piknicza, ar bi onda y dva i znamenoval.

2. Za ſzlove Neglafzovite.

a. Kada zkupglafzniki na jàkom izgovàrjajufze,

...

solle; es ist das nämliche: *Ztoji, dijàk, prijet, bijen.*

O —

Wird kurz und lang ausgesprochen. z. B. *ov, vol, pòl, bøl*, gleichwie oben bei a und *. Im Verwundern hat es einen langen Laut, und nimmt den Circumflex an: *ô Bose! ô radozt!*

U —

Lautet lang und kurz; *vnuk, vùk*; sieh a und *. Wird daraus ein *v*, wann es vor oder nach einem Selbstlauter, wie auch bei einigen Mitlautern stehet. z. B. *vidis dech àkov vu veszèlju! vrùche je!*

Y —

1) Bindet die Wörter. z. B. *ov y on; brat y szeztra*; und wird besser gebraucht als *i*, weil es seiner Größe wegen leichter in die Augen fällt, und also deutlicher von den umstehenden Buchstaben unterschieden wird.

2. Bei den Mitlautern *d, g, l, n*, weicht *y* von einem natürlichen Laute in den gelinden was ab, und macht mit denen einen aus beiden zusammengesetzten ganz neuen aus. z. B. *gyungy, lyudi, nyibov, rodyen*; unrecht wird geschrieben: *rogyen, régyen, vigyen*; weil diese Wörter von *rodin, rèdim, vidim* abstammen.

* Y soll niemals oberhalb Punkte haben; denn da würde es *zwen i* heißen.

2. In Ansehung der Mitlauter.

a. Sollen die Mitlauter scharf ausgesprochen

B 3

dvojverztiti imajufze ; chesza vu Horvatzkom jedino pri s nàjti je ; n. p. *Duffa, nassa, vassi, viffe.*

b. Zkupglaszniki zarad glàsza medszobum zpodobnéffi nezmeju jeden za drugoga zamenitilfe.

Bolye zpodobnifzi vu izgovàrjanyu jefzu :

1) B, p, v, kakti ; *bol, pòl, vol, zùb,* né *zup*, ali *zuv.*

2) C, k, najmre, kadje c pred a, o, u, y to vu Ztranzkih réchih ; v. p. *Clodius, Colonia, Cajus, Cupertinus.* Pri nafz nedohàja nigda szàm, nego ali z - h, ali z - z ; v. p. *chesz, czél.* Drugach namje k povolynéffi ; v. p. *kàram, koj, kulik, krìs, kvàr, kvatri.*

* K, znamenùje kakti pridànye ; v. p. *k-nam, k-broju, k-onem.*

3) D, t, kakti : *derem, terem ; désgy, tesch ; dràgi,* né *tragi.*

4) F, ph, v : nego ph Zvùn ztranzkeh réchih nigdarfze nejemlye : v. p. *Philippus, Philosophia.* Akoprem y takve pri pravih pifzmenih Horvàtih z-f pifsejufze ; v. p. *fantasia, fantafta ;* né *pbantasia, pbantafsta* F je chizto odpert, drugach nego v, koj mehko izgovàrjasze ; v. p. *réf, lòv ;* zlo pifseju vnògi, *fàla,* mezto *buàla,*

5) G, k, kakti : *Bòg, bok, glàsz, klàsz, glàda, klada, blàda, gerd, kert, mezg blizk ;* né *bez k, blizg.*

6) L, r : pri r zna biti vu izgovàrjanyu fa-

werden, so werden sie verdoppelt, welches im Kroatischen nur bey s statt findet. z. B. *Düssa, nassa, vassi, visse.*

b. Man soll die im Laute wenig unterschiedenen Mitlauter miteinander nicht verwechseln.

Die mehr gleichlautenden Mitlauter sind folgende :

1) B, p, v, als: *bol, pòl, vol, zùb,*
nicht, *zùp, oder zùv.*

2) C, k, nämlich, wenn es vor a, o, u steht, und dieß nur in fremden Wörtern. z. B. *Clodius, Colonia, Cajus, Cupertinus.* Bei uns kömmt nie ein c allein, sondern entweder mit h, oder mit z. z. B. *Cbesz, czél.* Wir bedienen uns lieber eines k. z. B. *Kàram, koj, kulik, kris, kvar, kvatri.*

* K heißt soviel als das Zusehen. z. B. *k-nam, k-broju, k-onem.*

3) D, t, wie in *derem, terem, dèsgy, tesh* &c.

4) F, ph, v. Ph kömmt nur in folgenden Wörtern vor; z. B. *Philippus, Philosophia.* Obwohl auch dergleichen von kroatischen Schriftstellern mit f geschrieben werden; wie *fantasia, fantasta,* und nicht *phantasia, phantasta.* F wird scharf, und v gelind ausgesprochen; z. B. *rèf, lòv;* falsch schreiben einige *fàla,* anstatt *hvàla.*

5) G, k, wie in *Bog, bok, glàsz, klàsz;*
glàda, klada, blàda &c.

6) L, r, bei r ist der natürliche Fehler nicht

linga nàrave, dasze kakti l izgovàrja; drùgo pak je *lèp*, *lèd*, drùgo *rèp*, *rèd*.

Zàto za znati, z-kojum zmed zpodobnih fzlòv, na konczu vlaztito réch pìzatisfze ima, naj bude obchinzka Nàredba od zkupglaznikov.

c. Za zpoznati, kak na konczu pìzatisfze mòra.

1) Pri szamoztavnom Imenu najsze takvo vu drugom padanyu vzeme, v takisze pozna v. p. vu drùgom podanyu velisze: *zùba*, *reda*, *rèfa*, *Boga*, *nàdeva*, *chloveka*, nemrefze ada pìzati vu pervem pad. *Zup*, *ret*, *rev*, *Bok*, *nàdef*, *chloveg*, nego *zùb*, *rèd* y t. d. Koju ada fzlòvu ime vu drùgom padanyu terpi, onasze ima jemati na konczu za pervo padanye.

2. Prìdavno pak Ime najsze vu senzkom zpolu vzeme, koji zkupglaznik za onda nàdesze, ona obderfatisfze y vu muskom zpolu ima; v. p. jeli bolye; *Zdrav*, *takov*, *chizt*, *pròzt*, *gerd*; ali pak: *Zdráf*, *takof*, *chizd*, *prezd*, *gert*, dokoncha pravdu réch vu zpolu senzkom vzeta, né, *Zdrafa*, *chizda*, *gerta*, nego, *Zdrava*, *chizta*, *gerda*, y t. d.

d. Szlove takáj, koje chujejusze vu izgovàrjanyu, potrebne vendar nìszu zarad drùge polekztojeche, pìzatisfze némaju. Vlaztito szlove: k, p, t; jeszu takve, da pred ovemi ali szàm f, ali szàm z ztati mòra, f najmre, kada glàfza ostroga ima, z pako, kada glàfz je me-

selten, daß es wie l ausgesprochen wird; denn diese sind verschieden: *lép, lèd, rèp, rèd*.

Um also zu wissen, mit welchen aus den gleichlautenden Buchstaben am Ende besonders ein Wort geschrieben werden soll, beobachte man folgende allgemeine Regel von den Mitlautern.

c. Um zu sehen die Endbuchstaben.

1) Setze man das Hauptwort in der zweiten Endung, und wird der Zweifel gehoben; z. B. In der zweiten Endung sagt man: *Zùba, rèda, réfa, Boga*; es kann also im ersten nicht seyn; *zùp, rèt, rèv, Bòk*; sondern *zùb, rèd*, u. s. w. welchen Buchstaben also das Hauptwort in der zweiten Endung leidet, den hat es auch in der ersten.

2) Das Beiwort aber nehme man im weiblichen Geschlechte, und welchen Mittl' uter es diesfalls erhält, den hat es auch nothwendig im männlichen Geschlechte; z. B. ist es besser *zdrav, takòv, chizt, pròzt, gerd*; oder aber: *zdráf, takof, chizd, prozd, gert*, entscheidet es das Wort im weiblichen Geschlechte genommen; man sagt nicht; *zdrafa, chizda, gerta*, sondern *zdrava, chizta, gerda*, u. s. w.

d. Gleichermassen Buchstaben, die in der Aussprache gehöret werden, jedoch sie wegen eines andern dabey stehenden überflüssig sind, hat man nicht zu schreiben. Besonders Buchstaben, k, p, t, sind der Art, daß vor ihnen entweder s oder z

hek na pszichenye, v. p. *Skvorcz, spot, strok, zkerb, zpomenek, ztarozt*. Vše, kaj odvissno je, *poleg 2. abcb. Nār.* bolye je oztaviti; ar pred rechenemi szlovami szlove *f, z*, szàme vszega potrebnoga glasza dāvaju, niti drugach izgovoritisze nemoreju; lehko vszaki, koj bude hotel pred *k, p, t*, szamoga *f*, kakti drugach nāvadnoga Horvatzkoga *f*, ali z kakti z *â* ne kakti *sz* izgovoriti, zpoznati bude mogel, da izreche; n. p. *Zgvorc, sbot, sdrok, zgerb, zbouenek, zdarozt*; Zahman je, szlove *k, p, t*, nārave takve je-*fzu*, da pred nyimi *f* né nego kakti *ff*; *y z* kakti *sz* izgovoritisze moraju.

S szlova pissesze; kada

1) Glàsza ima ostroga, vu szredini, ali na konczu jofs jeden *f* prijemlye; n. p. *visse, jofs, kokofs*.

* Pred *ch* vendar szàm *f* oztàne; v. p. *vescha, miloscha, tesch*.

Na pòchetku pako, kajti vu nijednom jeziku szlovasze nedvojvesztì jednàka, priemlye zgora prichasknyu (') (apostrofofuffa) koja oztavlenu jofs jednu szlovu s kàzala bude: *piffi ada: s'aka, s'ezt, s'irok, s'làr*; né pako *sfaka, sfezt, sffirok, fslar*, ali *sbaka, sbezt*, y t. d.

allein steht; s nemlich, da der Laut scharf ist, und z, wenn es gelind klingen soll; z. B. *Skvorcz, spot, strok, zkerb, zpomenek, ztarozt*. Es ist besser das überflüssige nach der 2ten allgemeinen Regel wegzulassen; denn vor den genannten Buchstaben geben diese zween, s und z, allen nöthigen Laut her, und können auch dabey nicht anders ausgesprochen werden; ein jeder, der nur versuchen will vor denen k, p, t, das allein stehende s, als das sonst bekannte kroatische s, oder z als z, und nicht als sz auszusprechen, wird sehr leicht erkennen, daß er da aussprechen soll; z. B. *zgvorcz, sbot, sdrok, zgerb, zpomenek, zdarozt*, welches falsch ist. Die Buchstaben k, p, t, sind demnach so beschaffen, daß vor ihnen s als ss, und z als sz ausgesprochen werden solle.

S wird geschrieben in der Mitte und am Ende gedoppelt, wenn es einen

1) scharfen, starken Laut hat. z. B. *vissse, joss, kokoss*.

* Vor ch bleibt doch ein s allein; z. B. *vescha, miloscha, tesch*.

Im Anfange aber, weil in keiner Sprache der Gebrauch wäre, gleiche Mitlauter zu doppeln, setze man einen Apostroph (') heym s, welcher ein ausgebliebenes s andeuten soll; man schreibe also: *s'aka, s'ezt, s'irok,*

2) Izgovàrjafze glàszom mehkem napfzìchenye, y ima jofs fzlovu z ; v. p. *szàm, szlabozt.*

3) K ada ima glàsza med ostrem, y mehkem fzrèdnyega, f szàm ztoì; v. p. *saba, seludecz, str, slicza, snyàch.*

V —

Szlova pìssefze mezto prèdloga *vu*; n. p. *v-Czìrkvi, v-skòli, v-bìfi*, nàmezto, *vu czìrkvi, vu skòli, vu bìfi*; faleno bi bìlo *f-czìrkvi, f-skoli, f-bìfi*, gl. *gori nar. 4. od Negl.*

Z —

1) Szlùfi pri f za glàsza mehkoğa na pfzìchenye vchiniti, kakti y szàm pri k, p, t; gl. *d. od Negl.*

2) Pred všemi drùgemi Zkupglaszniki, kakti y szamoglaszniki ofzebùjnem glàszom mehko, y vùgodno izgovàrjafze, terfze szàm pìsse; v. p. *Za, zìd, zutra, zorja, z-buditi, zdrav, zmosnozt, iz, prez.*

3) Z-jednem pòtezeczem poleg, znamenùje pajdaftvo, gda.

a, Pred fzlovami: ny, glàsz fzvoj pogubi, y kakti chùjesze, z, vendar pìssefze; v. p. *Z-nyimi, z-nyibovem, z-govàrjafze, kakti s-nyimi, s-nyibovem.*

b, Pred k, p, t, y onda, kad pajdaftvo

s'lär, und nicht: *sfaka*, *sfezt*, *sfirok*,
sslär, oder: *sbaka*, *sbezt*, u. s. w.

2) Mit bengesehtem *z*, wenn es gelind, als ein deutsches *ß* klingen soll; z. B. *szàm*, *szlabozt*.

3) *S* steht allein, wenn es zwischen dem scharfen und gelinden Laute einen mittlen hat; z. B. *Saba*, *selüdecz*, *sir*, *slicza*, *snyàch*.

V —

Schreibt man anstatt des Vorwortes *vu*; z. B. *v-czìrkvi*, *v-skòli*, *v-bisì*, wo es heißt *vu czìrkvi*, *vu skòli*, *vu bisì*; es wäre weit gefehlt: *f-czìrkvi*, *f-skòli*, *f-bisì*; sieh oben die 4. Regeln von Mitlautern.

Z —

1) Dient bei *s*, um den Laut gelinder zu machen, wie es auch bey *k*, *p*, *t*, allein klingt. s. d. von Mitlauter.

2) Vor allen andern Mitlautern aber, wie auch Selbstlautern wird *z* mit einem besondern gelinden und angenehmen Laute ausgesprochen, und allein geschrieben; z. B. *za*, *zid*, *zutra*, *zorja*, *zbuditi*, *zdrav*, *zmosnozt*, *iz*, *prez*.

3) Mit einem Strichlein dabey bezeichnet, bedeutet es die Gesellschaft.

a. Vor den Buchstaben *ny* verliert es den wahren Laut, und wird als *s* gehört, jedoch mit *z* geschrieben; z. B. *Z-nyimi*, *z-nyihovem*, lautet es als: *s-nyimi*, *s-nyihovem*.

b) Vor dem *k*, *p*, *t*, wie auch, wenn es

znamenuje , kakti sz chujesze : v. p. *Z-kvàrom* , *z-prilikum* , *z-tobum*.

c. Jedino szvòj glasz zadersi pred drùgemi szlovami ; v. p. *Z-Andràssen* , *z-Fankom* , *z-vami* , *z-ocbmi* , y o d.

* Bolye je , z , oztaviti , kada orudelje , pomoch jedino znamenuje ; bolye je recheno , y piszano : *paliczum* , *kamenom* , *s'akum jega vudril* ; nego : *z-paliczum* , *z-kamenom* , y t. d.

4) Pissefze za prèdlog iz , n. p. *Szadzem z-czirkve* , *z-dòma* , *z-bise* ; bolye metemtoga je piszati ; *iz Czirkve* , *iz doma* , *iz bise* , vlaztito pred f , z , kakti *iz szvile* , *iz seleza* , *iz zdele* , nego *z-szvile* y t. d.

* Q , x , pri Horvàtih némaju mezta ; ovi mezto q pisseju k ; v. p. *Kvàr* , *Kvàsz* , ne *quàr* , *quàsz*. Namezto x pri réchih takvoga glaszà jemlesze ks ; v. p. *vekssi* ne *vexi* , Horvàti vendar piszmeni réchi ztranzke pisseju z-nyihovemi laztovitemi szlovami. n. p. *Xaverius* , *Xerxes* , *Alexander*.

§. 2. Od potrebuвания velikib szlòv.

Pòchetne , iliti velike szlove poztavlajusze.

A. Vszigdar na pochetku govorenèya. v. p. *Mùdrozti pòchetek je ztràb Bòsji*.

B. Na pòchetku versusfesz ; z. p.

die Gesellschaft bedeutet, wird es als sz geböret; z. B. Z *kvàrom*, z-*prìlikum*, z-*tobum*.

c. Den natürlichen Laut behält z vor allen übrigen Buchstaben; z. B. Z-*Andressèm*, z-*Fankom*, z-*vami*, z-*ochmi*, u. s. w.

* Es ist doch besser z auszulassen, wenn es die Hilfe, oder Werkzeug bedeutet; besser ist gesagt, und geschrieben: *paliczum*, *kamenom*, *s'akum jega vudril*; als: z-*paliczum*, z-*kamenom*, u. s. w.

4) Z gilt soviel als das Vorwort iz: z. B. *Szadszem z-czirkve*, z-*dòma*, z-*bise*; es ist doch besser zu schreiben: *iz czirkve*, *iz dòma*, *iz bise*, und besonders vor s und z, als wie, *iz szvile*, *iz seleza*, *iz zdele*, als: z-*szvile*, u. s. w.

* Q und X schließen die Kroaten aus, und für q schreiben sie k; z. B. *Kvâr*, *kvâsz*, und nicht *quâr*, *quâsz*. Anstatt x wird ks gebraucht; z. B. *vekszi*, und nicht *vexi*. Die aber aus den fremden Sprachen entlehnten Wörter schreiben die Kroaten mit ihren eigenen Buchstaben; z. B. *Xaverius*, *Xerxes*, *Alexander*.

S. 2. Von dem Gebrauche der großen Buchstaben.

Die großen Buchstaben setzet man:

A. Im Anfange einer jeden Rede; z. B. *Mudrozti pòchetek je ztràb Bòsji*.

B. Im Anfange des Verses. z. B.

*Tebe da postujem, Tebesze bojim,
Tebe da lyubim, y vu Tebi
Daszem ztvorjen, navék dasze veszelim,
Moj Bose! Profzim vchìni meni.*

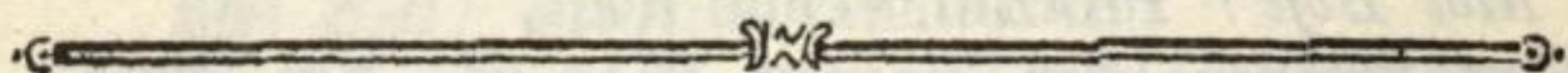
- C.** Na pòchetku Imèn laztovitih, ali pridavkov lyùdih; vszeh szamoztavneh réchih prestimanéssèh dugovàny, chaztih, Nàrodov, Orszàgov, Vàrassev, y drùgih menyssih meztih, iliti tergovischihi, szél, meszeczov; v. p. *Peter, Januss, Maria, Jana, Bòg, Angel, Nebo, Czirkva*; dapache y vu Zpodobnih pridavnihi réchih: *Bo-sànzki, Angélski, Marjanzki; Mefsnik, Otecz, Mati, Czeszar, Kràly, Vojvoda, Princz, Grof, Baròn, Plemenitàs, Tòlnachnik, Szùdecz, Vùger, Némeecz, Horvàtzka Zemlya, Zagreb, Varasdin, Goricza, Dràva, Szàva, Kupa, Januarius, Februarius.* y t. d.
- D.** Na pòchetku réchih na titulusse zpadajùcheh; v. p. *Nyib*, ali *Vasse Exczelenczie*, *Nyib Gozpodztvo*, *Nyib*, ali *Vasse Milozti.* y t. o. d.
- E.** Za laztovitè pitànyem, ali izkrìchanyem, kada ovo zajedno y govòrényè dokàncha; n. p. *Nész-moli vszi vmertelni? Alo maloib na to miszli! Zpomènitesze iz vmertelnozti!*
- F.** Za vszakum priknyum dokanchanya; v. p. *Na pòchetku ztvorilje Bòg Nebo y zemlyu. Y zemlya bilaje pràzna. Lyùbi Bòga, y Blàsnyega. Vszakoga postuj.*
- G.** Za dvemi piknyami, kada tùgye potlam govòrényè pochimlesze; v. p. *Zvelichitel govori: Lyubite nepriatele vasse.*

Tebe

*Tebe da postujem, Tebesze bojim,
Tebe da lyubim, y vu Tebi
Daszem ztvorjen, navek dasze veszelim,
Moi Bòse! Proszim vchini meni.*

- C. Im Anfange der eigenen Namen, der Zunamen, aller Hauptwörter der merkwürdigen Dinge, Aemter, Nationen, Länder, Städte, Marktflecken, Dörfer, Monate; zum B. *Peter, Januss, Maria, Jana, Bóg, Angel, Nebo, Czirkva*; ja sogar in den aus denselben hergeleiteten Beiwörtern; *Bosànzki, Angèlcki, Marjànzki, Messnik, Otecz, Mati, Czeszar, Kràly, Vojvoda, Princz, Grof, Baròn, Plemenitàs, Tolnachnik, Szùdecz, Vùger, Nemecz, Horvàtzka Zemlya, Zàgreb, Varasdin, Goricza, Dràva, Szàva, Kùpa, Januarius, Februarius, u. s. w.*
- D. Im Anfange der sich auf Titel der Personen beziehenden Wörter; z. B. *Nyib, oder Vasse Exczelenczie, Nyib Gozpodztvo, Nyib, oder Vasse Milozti, u. s. w.*
- E. Nach einem wirklichen Frag- und Ausrufungszeichen, wenn diese zugleich die Rede beschließen; z. B. *Nészmolì vszi vmertelni? Ali ma loib nato miszli! zpomènitesze iz vmertel nozti.*
- F. Nach jedem Schluffpunkte; z. B. *Na pòchetku ztvoril je Bog Nebo, y Zemlyu. Y Zemlya bilaje pràzna. Lyùbi Boga, y Blisnyega. Vsza-koga postuj.*
- G. Nach einem Doppelpunkte, wenn die Worte eines andern angeführet werden; z. B. *Zveli cbitel govori: Lyùbite Nepriatele vasse.*

* Vſze oztàle réchi zvàn rechenih ſzedem nàredbih dohadajuche vu Horvàtzkom z-màlemi ſzlovami piſzatifze imaju.

D E L I I.

Od nàrednoga réchih na ſzlovke delènya, y ſzlovkih prenàſſanya.

I. N À R E D B E za nezeztàvlene réchi.

A. Kada dva Szamoglaſzniki vu Horvàtzkih (kaj prav govorèch nigdar né) ali y iz ztranzkoga jezika vzètih réchih zkup dòjdu, razdelyujufze; n. p. *Źo-ab*, *Mo-ab*, *di-ak*, *Zto-im*, *bo-imsze*, *bri-em*. gl. gori nar. od Szamogl. i. *.

B. Kade dòjde jeden Zkupglaſznik med dvemi ſzamoglaſzniki, takſze on k-zadnyomu preneſze; n. p. *a-li*, *Ne-bo*, *vu-ra*, *bu-de*.

C. Dòjdu dva, àli viſe razluchlivi zkupglaſzniki med dvemi ſzamoglaſzniki, ſzàm zadnyi k-drùgoj ſzlovki jemleſze; n. p. *viſ-se*, *An-gel*, *der-vo*.

D. Zkupſzloſene nerazluchlive ſzlove z-veksinum na pochetku zkupdohadajuche y vu ſzredini zkupoztajeju, ter k-drùgi ſzlovki jemluſze; n. p. *Cze-ſzar*, *bo-chu*.

II. N à r e d b e za zeztavlene réchi.

A. Kakſze koja réch zkupſzloſi, takſze y na Szlovke razdeli: n. p. *Dvoj-fàrb*, *pod-plat*, *od vecb*, *tverdo-glav*.

B. Koje ſzlovke naztanoviti nàchin izhadaju, ter-

* Alle übrige Wörter, die in den 7. Regeln nicht enthalten sind, schreiben die Kroaten mit kleinen Buchstaben.

Zweytes Hauptstück.

Von der gehörigen Abtheilung der Wörter in Sylben, und Trennung derselben.

I. Regeln in einfachen Wörtern.

- A. Zween nacheinander stehende Selbstlauter im Kroatischen (was recht zu sagen nie geschieht) ja auch in fremden Wörtern werden getrennet ; z. B. *Fo-ab*, *Mo-ab*, *Di-ak*, *zto-im*, *bo-imsze*, *bri-em*. S. oben Reg. vom Selbstl. i *
- B. Wenn ein Mitlauter zwischen zween Selbstlautern steht, so nimmt man ihn zur folgenden Sylbe ; z. B. *A-li*, *Ne-bo*, *vu-ra*, *bu-de*.
- C. Wenn zween oder mehr trennbare Mitlauter zwischen zween Selbstlautern stehen, so nimmt man nur den letzten zur folgenden Sylbe ; z. B. *Vis-se*, *An-gel*, *der-vo*.
- D. Die zusammengesetzten untrennbaren Mitlauter die meistens im Anfange eines Wortes beisammenstehen, bleiben auch in der Mitte beisammen, und werden zur folgenden Sylbe genommen ; z. B. *Cze-szar*, *ho-chu*.

II. Regeln in zusammengesetzten Wörtern.

- A. Wie ein Wort zusammengesetzt ist, so wird es auch getheilet : z. B. *Dvoj-farb*, *pod-plat*, *od-vech*, *tverdo-glav*.
- B. Gewisse Sylben, die den Wörtern zu Endsyl-

za dokànychanye réchih szlufiju, takove oztaneju, da visse neglafzovitih k-szebi nepriemlyu ; v. p. *grab-lyiv, zkerb-lyiv, szvet-lofzt.*

C. Kade vu Zeztavlenih réchih je jedna szlovka prèkràchena, razdrusujufze szlovke, gde szamoglafzna je izpuschena ; v. p. *Siv-lènye od sivem, cbet-veri od cbetiri szed-meri od szedem.*

Vpametjemanje.

1) Szlovke, koje vu Horvätzkom pred réchi mechejufze, jeszu vlàztito ovi prèdlogi : *iz, na, nad, ne, od, po, pod, pre, pri, za, ze.* y potlam szlovke : *dvoj, troj.*

2) Szlovke, na koje z-veksinum réchi izhàdyaju jeszu : *Liv, lyiv, lozt, nozt, nyak, nye, nyi, kozt, kràt, put, tvo, vecz, vozt, zki, ztvo.*

3) Nàvadna jeszu pri Horvàtih jàko ztanoviteh réchih prikrachènya, koja z-drugemi za jednu réch rachunajufze, y z-oszeb jemlufze vu s'labekuvanyu : v. p. *ma, tva, szva, me, mi, te, ti, sze, szi, ga, mu, ju, ji, im, ib, je, li, szu* ; mezto réchih : *moja, tvoja, szvoja, mene, meni, tebe, tebi, szebe, szebi, nyega, nyemu, nyu, nyi, nyib, nyim, nye, jeli, jeszu, y szi mezto, jeszi.* v. p. *Daga-vìdim, dajmi mìr ; arti povem, kakszi za zlusifs, taktisze y platì. Buli jofs kaj? mezto : jeli bude jofs kaj? y t. d.*

ben dienen, bleiben solche unverändert, und nehmen keinen andern Mitlauter zu sich. z. B. *Grab-lyiv*, *zkerb-lyiv*, *szvet-lozt*.

C. Bei den verkürzten Sylben werden die Sylben getrennet, wo der Selbstlauter ist ausgelassen worden; z. B. *Siv-lénye*, von *szvem*, *chet-veri*, von *chetiri*, *szed-meri*, von *szedem*.

Anmerkung.

- 1) Die Vorseßsylben im Kroatischen sind besonders diese Vorwörter: *iz*, *na*, *nad*, *ne*, *od*, *po*, *pod*, *pre*, *pri*, *za*, *ze*, und wieder die Sylben: *dvoj*, *troj*.
- 2) Die Endsylben sind *liv*, *lyiv*, *lozt*, *nozt*, *nyak*, *nye*, *nyi*, *kozt*, *krát*, *pút*, *tvo*, *vecz*, *vozt*, *zki*, *ztvo*.
- 3) Es sind den Kroaten gewisse Abkürzungen sehr gemein, die mit andern ein Wort ausmachen, und im Buchstabieren müssen getrennet werden; z. B. *ma*, *tva*, *szva*, *me*, *mi*, *te*, *bi*, *sze*, *szí*, *ga*, *mu*, *ju*, *i*, *im*, *ih*, *je*, *ti*, *szu*; anstatt der Wörter: *moja*, *tvoja*, *szvoja*, *mene*, *meni*, *tebe*, *tebi*, *szebi*, *szebe*, *nyega*, *nyemu*, *nyu*, *nyi*, *nyim*, *nyih*, *nye*, *jeli*, *jeszu*, auch *szí*, anstatt *jeszi*; z. B. *Dagavidim*, *dajmi mir*, *arti povém*, *kakszi*, *zaszlúfiss*, *tàktisze y plati*; *Büli joss kaj?* anstatt: *jeli bude joss kaj?*
u. s. w.

D È L I I I.

Od prìkladnoga ràzluke znamény poztavlènya.

Za prìkladno razdeliti govorenje , ovjetje govorenja , y izgovore , jemlusze ovde poztavlena znamènya.

I. P R I réchih.

A. Prìcherknya iliti apostrofus , je znaménye prikràchenya (') y poztavlasze gde je koja glasovita vu versussu , ali y drugach zarad lepšega glàsza , kakti y pri Horvatzkom í na pòchetku mezto ff , zpuschena ; n. p. *ak'si* , *al'ov* , *al'on* , *s'irok* , *s'ar*.

B. Znaménye ràzdrusnozi (· ·) razluchuje dva szamoglasznike medszobum vu izgovàrjanyu , da dvojglasnika nevchinè ; v. p. *Poësis*.

* Koje znaménye vendar pri Horvàtih nigdaršze nepotrebuje.

C. Znàménye razdvojènya (=) szlusi , dasze pri dveh réchih jednàkoga izhàdyanya nepissu obodveh zàdnye szlovke , nego szamo pri drugoj , y kàse , dasze szlovka zàdnya vendar y k-onoj prvi vzèti mòra : v. p. *Z-pred-y za-govorènyem* , *dvoj-ali* , *vech-fàrb*.

D. Znaménye vèzanya (-) pri naz jako nàvadno poztàviasze pri zeztavlenih réchih , pri szlovah ; k , v , z , kakti y vu prenàššanyu zarad proztorà iz gornega povlechaja na dolnega szlovke

Drittes Hauptstück.

Von dem rechten Gebrauche der Unterscheidungszeichen.

Zur gehörigen Abtheilung der Reden, Perioden und Sätze bedienet man sich folgender Zeichen.

I. Bei Wörtern.

A. Das Abkürzungszeichen, oder der Apostroph, (') steht da, wo ein Selbstlauter in einem Verse oder sonst wegen des Wohlklanges, wie auch bey dem Kroatischen *s* im Anfange anstatt *ss*, ist ausgelassen worden; z. B. *ak'szi*, *al'ov*, *al'on*, *s'irok*, *s'ar*.

B. Das Sonderungszeichen (..) sondert zweien Selbstlauter in der Aussprache von einander ab; z. B. *Poësis*.

* Dieses Zeichen ist bey den Kroaten gar nicht gebräuchlich.

C. Das Abtheilungszeichen (=) dienet, daß bei Wörtern gleiches Ausgangs nicht beyde Endsyllben geschrieben, sondern bey dem letzten Worte allein, und weist, daß die Endsyllbe auch zu der ersten abgetheilten Syllbe soll genommen werden; z. B. *Z-pred-y*, *za-govorènyem*, *dvojali vech-fàrb*.

D. Das Bindungszeichen (-) ist uns sehr brauchbar in den zusammengesetzten Wörtern bey den Buchstaben *k*, *v*, *z*, wie auch bey der Trennung der Syllben von der obern auf die folgende

koje , kakti; *Zkup-szlofnozt , vručbo-felnozt , k-bratu , v-lovu , z-nami.*

* Vŕze jedno bude , ako ovo zàdnye y z- („) budeŕze piŕzaio.

II. Pri izgovorih.

A. Za razdeliti izgovora ŕzlùŕiju :

1. Cherknya , iliti Koma (,) razdelùje réchi , kojeŕze razluchiti mòraju ; kajti izkerno zkup nezpadaju , niti zverŕeno neochituju dugovanye , koje raztolnàchiti hochemo , jednoga vendar izgovora chiniju , kakti y razdeluje menyŕŕe izgovore , kojiszu jednoga vekŕŕega Ztrànke ; v. p. *Lyubav , nàzlob , ŕzerdìtozt , pomiluvanye , jeŕzu nàgnenya naturàlzka chloveka. Chini ovo , y budeŕs ŕivel. Demokritus plemeniti Atenianzki purgar , bil je zarad velikoga ŕzerdeza ŕzvojega , velikoga bogàtztva , y velikoga znànya , na radozt ŕziromàkom , pèldu bogatem , y diku domovine.*

2) Cherknya z-pikniczum iliti Semikolon (;) poztàvlyafze

a. Kada kaj za raztolnàchiti , ali pokàzati preiduchega izgovora donàŕŕafze ; n. p. *Bogàtztvo , y poŕtènnye mogu lyudem preŕtimànye prikerbeti ; ali morejuli nye ova ŕzrebnne vchiniti ? Chinite pokòru ; ar kràlyeztvo Nebèzko pribliŕàvafze.*

b. Kada polovicza objetja (perioduŕŕa) opet na ŕzvoje ztràni razdelujeŕze ; v. p. *Akoprem krèpozt jedini Kinch je ŕzerdcza chlovechanzkoga : od nènnye vendar vrednoztì ; naj viŕŕe lyùdih menye je vpùcheno ; kak dabi zarad nye poŕŕeniam ŕzvojem odrechi boteli.*

Zeile ; z. B. *zkup-szlosnozt* , *vrucbo-selnozt* ,
k-bratu , *v-lòvu* , *z-nami*.

* Die Trennung der Wörter kann auch mit
(,,) angedeutet werden.

II. Bei Sätzen.

A. Zur Abtheilung der Sätze.

1. Der Beistrich , oder das Komma (,) theilet
Wörter , die nicht unmittelbar zusammengehö-
ren , auch nicht die Sache , die wir erklären
wollen , genugsam erleuchten , wohl aber den
ganzen Satz ausmachen ; man theilet auch da-
durch kleine Sätze , welche die Theile eines gro-
ßen Satzes sind ; z. B. *Lyubav* , *nazlob* , *szer-*
ditozt , *pomiluvanye* , *jeszu nagnenya naturàl-*
zka chloveka. *Chini ovo y budes sìvel*. *Demo-*
krituss , *plemeniti Atenjànzki purgar* , *bihe za-*
rad velikoga szerdca szvojega , *velikoga bogàz-*
tva , *y velikoga Znànya* , *na radozt szromà-*
kom , *na pèldu bogatem* , *y diku domovine*.

2) Der Strichpunkt , oder das Semicolon (;)
steht ;

a. Wenn etwas zur Erläuterung oder zum Be-
weise des vorausgehenden Satzes angeführet
wird ; z. B. *Bogàztvo* , *y postènye mogu*
lyudem prestimànye prizkerbeti ; *ali morejulì*
nye ova srečne vchiniti ? chinite pokoru ; *ar*
Kralyeztvo Nebèzko priblijà vase.

b. Wenn die Hälfte einer größern Periode aber-
mal in ihre Theile zergliedert wird ; z. B.
Akoprem krepozt jedini kineh je szerdca chlo-
vechànzkoğa : od nènnye vendar vrédnoztì naj
vìsse lyùdih menye je vpùcheno ; *kuk dabi za-*
rad nye pošelènyam szvojem odrechi hoteli.

3) Dve piknicze, iliti Kolon (·) ztoiju:

a. Med pervum, y drugum ztrànkum objetja;
z. p. *Akote n krépi lyubav proti Boga vu iz-
punjàvanyu dùsnozi tvoje: nedìchisze zbog
krépozti, y znàj, dati jofs vsze fali.*

b. Pred kàkvem tугyem govoriènyem, kadafze
ovo, kakti z-rechmi govorecheга napervo dà,
v. p. *Zkussàvan je bil Jèsus od Fariseussev:
jeli dabimi dùsni bili dàcbu dati Czeszaru?
Ali dobiliszu odgovor: dajte Czeszaru, kaj
Czeszarovo je, y Bogu, kaj Bosje je.*

c. Med izgovori, koji chizto ràzluchna dugo-
vànja zкупvèseju; v. p. *Baràbass, koj po
szvojih lyudomorztvih vnogipùt bil je szmert
zafzlùsil, od Pilàtussa bil je ofzlobodyen;
Kristuss pako, vu kojem nikakve krivnye mo-
gucbe ni bilo nàjti, bil je na szmert odszudyen.*

4) Piknicza dokàn'chanye (.) poztàvlyafze, kade
izgovor, ali objetje, takfze dokoncha, dasze
prez pozlednyega zveršeno razmeti more*, ali
y pri prekràchenih réchih.**.

* *Pravicbni budusze lezkali, kakti szùncze.
Koisze szramùje moliti, szramùjesze priatel
Bòsji biti.*

** *Szv. Pavel. B. D. Maria. v. p. vu példi.
n. p. na prìliku. z. p. za példu. y t. d. y tak
dalye. y o. d. y oztàla druga.*

3) Der Doppelpunkt, oder das Colon (:) steht:

a. Zwischen dem Vorder- und Hintersatz einer längern Periode; z. B. *Akote n krépi lyubav proti Bogu vu izpunyàvanyu dùsnoztì tvoje: nedichijze zbog krépozti, y znàj, dati joss vsze falì.*

b. Vor Anführung fremder Reden, wenn sie nicht bloß dem Inhalte nach, sondern gleichsam mit den Worten der Redenden angeführt werden: z. B. *Zkussàvan je bil Jesus od Fariseussev: Jeli dabimi dùsni bili dàchu dati Czeszaru? Ali do bilijzu odgovor: Dajte Czeszaru, kaj Czeszarovo je, y Bogu kaj Bòsje je.*

c. Zwischen Sätzen, die ganz verschiedene Dinge mit einander verbinden, oder vergleichen; z. B. *Burrabàs, koj po szvojih lyudomorztvìb vnogi pùt bil je szmert zaszlùsil, od Pilatussa bil je oszlobodyen: Kristuss pako, vu kojem nikakve krivnye moguče ni bilo nàjti, bil je na szmert odszùdyen.*

4) Der Schlusspunkt, oder das Punktum (.) wird am Ende eines vollkommenen Satzes über einer Periode gesetzt, * auch bey abgekürzten Wörtern. **

* *Pravichni budusze lezkali kakti szuncze. Kojfze szramùje moliti, szramùjesze priatel Bosji biti.*

** *Szv. Pavel. B. D. Maria. v. p. vu peldi. n. p. na priliku. z. p. za példu. y t. d. y tak dalye. y o. d. y oztàla druga.*

Drugach josche prekràchene réchi vu Horvátzkom znamenujusze z- (—) ober réchi pozta-
vlenem ; n. p. *Ḡpon*, *brat*, *Ḡpa szeztra*,
y t. d.

- 5) Znaménye vzapirajüche () ali || pak |: :| iliti *parentbesis*, vzapira kaj takvoga, kaj za bolye, y leglye razmeti govorenýe zpada; ni vendar z-nyim zevszema zvezano; v. p. *Ti josche nemass nachina Servius (veli Cicero ovomu velikomu szlofno govoritelu) za Konzulzku chàzt prav boditi.*
- 6) Znamenýe szekanya, odszek (§) iliti paragrafús deli govorenýe na visse veksfih falatov.

B. Za razlùchiti izgovore.

- 1) Znamenýe pítanya (?) ztoì za vszakem lazto-
vitem pítanyem; n. p. *Adam gdeszi? Neszili jèl od szàda, kojegati prepovedal bilszem? Gde pak szamo povedasze pítanye y nepítasze z-rechmi taksze ovo znaménye nepoztàvlya; z. p. Bilszem pítan, jelibi ja to bìl znal, ali videl. Pítal je, kajbi to bilo. Pilàtufs pítal je Kristussa, kaj je iztina.*
- 2) Znamenýe izkrichanya (!) y chùdenya pífesze pri vszakem naglem govorenýu, y za vszakem izdànyem nùternyega jàkoga gibanya, kakti, kada chlovek chùdisze, izkrikuje, zdihàva, ali nad kemsze hrùzti; n. p. *Ab neszréchni ja! Kajszem pogubil, kada nekriumnozt pogubil jeszem! chùj Nebo! y ti Zemlya poszlubni! av Gozpodin govori.*

Sonst bezeichnet man auch die Kroatischen abgekürzten Wörter mit (—) z. B. *Gpon brat*, *Gpa sezztra*. u. s. w.

5) Das Einschließungszeichen () oder | | auch |: :| oder die Parenthesis schließt etwas ein, das zum Verstande der Rede gehört, doch nicht mit ihr nothwendig verbunden ist; z. B. *Ti iosche nemuss nachina Servius (veli Cicero ovomu velikomu szlosno govoritelu) za Konzulzku chãzt prav hoditi.*

6) Das Abschnittszeichen oder Paragraph (§) theilet eine Rede in verschiedene größere Stücke oder Absätze ein.

B. Zur Unterscheidung der Sätze.

1) Das Fragzeichen (?) steht am Ende einer wirklichen Frage; z. B. *Adam gdeszi? neszilz jel od szada, koje gati prepovedal bil jeszem?*

Wenn die Frage bloß nur erzählt, und nicht wirklich gefraget wird: so wird kein Fragzeichen gesetzt; z. B. *Bilzem pitan, jeli hi ja to bil znal, ali videl.*

Pital je, kajbi to bilo. Pilatuss pital je Kristussa, kaj je iztinã.

2) Das Ausrufungs- oder Bewunderungszeichen (!) steht nach jeder heftigen Anrede, und nach jedem Ausrufe des Affektes; z. B. *Ab neszrechni ja! kaj szem pogubil, kada nekriвноzt pogubilszem! chuj Nebo! y ti Zemlya poszlubni! Ar Gozpodin govori.*

- 3) Znaménye donáſſanya („) ztoì na pòchetku, ali konczu govorènya, koje iz vuzt, ali piſzmih tùgyih donáſſaſze; n. p. *Kulikopùti govori chlovek jednàko z-leſziczami, kada kaj ſeli, a zadobiti nemore „ kiſzelo je grozdje necsuga. „*
- 4) Znaménye pazke, vpametjemanya (*) je vu kojem k-dugovanyu potrebno raztolnàchenye, példe, mezta iz ſzv. piſzma, probe, iliti pokazivanya. y ovem zpodobna napervo davajuſze; namezto kojega znaménya moreju tulikàjſſe viſſepùt slòve, y cifre poſzlùſiti.
- 5) Preztanye, iliti *Paufa* (—) pretergne vechput czélo pocheto govorènye *, vechpùt ſzamo za jeden hip zarad nàgnutja jakoga **, ali zarad poſzlufſitela, daga na nekaj Zvàn nàvadnoga ſzad dojduchega, ali na jedno vre prejdùche nechakano miſlènye pazlivoga vchini. ***

* *Na ovu poblepnozt, koja nam prokletztvo je donesla, kada ti vu paradifumu — ali nevolyni ja! Zkorobimi bila zpochitanya vuſſla.*

** *Ali jeli dopùſchala Mùdrozt tvoja, da vumre — O budimu na pomoç vu oni ztraſſni vuri!*

*** *Sivlènye ali ſzmert — Nebo ali pekel — Moreli chlovek dugo ztàti, daſzi zmed dweb jedno zebrał nebi, kaj chinè ada? — Oniſze igraju.*

* *Za pauſe znamenuvati jemluſze takàj nekuliko pòtezeczov = = = ali piknicz . . . navlaztito vu pretergnyenom govorènyu.*

3) Das Anführungszeichen („) steht bei dem Anfange und am Ende einer Rede, die aus dem Munde oder aus den Schriften eines andern angeführet wird; z. B. *Kuliko pùti govori chlovek jednàko z-lesziczami, kada kaj seli, a zadobiti nemore „ kyszeloje grozdje, nechuga.*

4) Das Anmerkungszeichen (*) steht, um eine zur Sache nöthige Erläuterung, um Beispiele, Schriftsteller, Proben und dergleichen anzuhängen; man pflegt dieses Zeichen öfters auch mit Buchstaben oder Ziffern zu ersetzen.

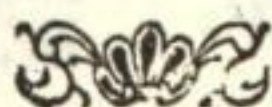
5) Die Pause (—) bricht die angefangene Rede zuweilen ganz *, zuweilen aber nur auf einen Augenblick ab, um dem heftigen Affekte nachzugeben **, oder um den Zuhörer bald auf etwas außerordentliches in der Folge gefaßt, bald auf einen schon vorhergegangenen unerwarteten Gedanken aufmerksam zu machen. ***

* *Na ovu pòblepnozt, koja nam prokletztvo je donezla, kadi ti vu paradisumu — ali ne-vòlyni ja! zkorobimi bila zpochitanya vusla.*

** *Ali jeli dopuscbala mùdrozt tvoja, da vum-re — ó budimu na pomoch vu oni ztrassni vuri!*

*** *Sivlènnye ali szmert — Nebo ali pekel — moreli chlovek dugo ztati, daszi zmed dvelj jedno zebrał nebi, kaj chine ada? — onisze igraju.*

* Die Stelle der Pause vertreten manchesmal eine Reihe Strichlein als = = = oder Punkte besonders bey unterbrochenen Reden.

D È L I V.

Pravopisni red

Nekojib zarad nekuliko zpodobnesega izgovarjanya, ali zkorozevszema jednake koje szlove dvojnih recib, koje vu piszanyu dobro razluchiti ze imaju.

Viertes Hauptstück.

Orthographisches Verzeichniß

einiger wegen etwas gleichlautender Aussprache oder eines und des andern beinahe gleichen Buchstabens zweifelhafter Wörter, die im Schreiben genau unterschieden werden müssen.

<p>A.</p> <p><i>Aldov</i>, kajſze aldùje. <i>Al'ov</i>, al'on. <i>Ar ov</i>, ar on.</p> <p>B.</p> <p><i>Bàn</i>, iſt Würde. <i>Bàr</i>, konchemar. <i>Bat</i>, z-chemſze kaj tùche. <i>Brat</i>, Bruder. <i>Bràt</i>, von berem. <i>Brach</i>, drach. <i>Brav</i>, iſt ein Thier. <i>Bravo</i>, verlo. <i>Berſs je</i>, ſtiman da je. <i>Berz</i>, hiter.</p>	<p><i>Berv</i>, dervo prek járka. <i>Derv</i>, von dervo. <i>Bezg</i>, <i>Bich</i>, bit, mit. <i>Bléd</i>, prez farbe. <i>Blud</i>, falenye. <i>Bob</i>, Zehne. <i>Bòg</i>, Gott. <i>Bok</i>, kotrig tela. <i>Boj</i>, tábor, harenye. <i>Bòl</i>, von boleti. <i>Bol</i>, von bozti. <i>Pòl</i>, vol. <i>Bolye</i>, von dobro. <i>Polye</i>. <i>Brànye</i>, von brati.</p>
--	--

Prány

Pránye, von prati.
 Branyüg, pticza.
 Bráda.
 Brána.
 Hrána.
 Brézt, féla derva.
 Prézt, von prezti. Prez.
 Britva.
 Britka, von britek, fuhek.
 Bròd, ladya za prepelyatizze.
 Broj.
 Buha.
 Duha, Duha von dùh.
 Buka, vika.
 Bukva, drevo bukovo.

C.

Chaplya, pticza.
 Kaplya.
 Chasz, hip.
 Cházt.
 Cheber, velika polzuda.
 Cher ter.
 Cheden, vrédnoga dersànya.
 Chuden.
 Chern, Cherv.
 Chini, von chin.
 Chini, von chiniti.
 Chvéda, jata czéla.
 Clvéva.
 Chud, chudih von chudo.
 Ckut, Rimanye, bitje.
 Chùn - ladjicza. Chùn.
 Czép, czel, czév, czvét, szvét.

D.

Dàn, den.
 Dar, prikazno.
 Déb, pticza.
 Ded, otcza, otecz.
 Dél, falat, otchinztvo.

Déli, ovi, von dél.
 Delì, on, von deliti.
 Dug, dugi.
 Dùg, dulen biti.
 Dùh, szùh, puh.
 Dràg, dràgi.
 Drüg, oschek. Jug veter.

F.

Falim, von faleti.
 Kalim, -kaliti-
 Hvalim, -hvaliti.
 Palim, -pàliti, fgati.

G.

Gàj, loza.
 Gàz, gazyne.
 Pász, pòvoj.
 Pasz, pelz.
 Gerda, von gerd.
 Grèda, falat zemlye.
 Glád. Hlád.
 Glasz. Klász.
 Gláva. Gliva.
 Gozt, prìhodnik, goschenik.
 Guzt, jáko zkupno.
 Lìzt, na dervu, ali papiru.
 Grád, hisa velika.
 Grah, szochivo.
 Gréh.
 Grob, za pokopati.
 Gròb, nechlovechen, debel.

H.

Hebed, tráva.
 Herbet, Ztràn, téla.
 Herg, zaimach.
 Hers, sitek.
 Hert, pelz lovni veksi.
 Hip, kip, kit.
 Hòd, hodenye.
 Gud, zel.

Hleb.

Hlèv, za marhu. *Vlèj.*

I.

Fad, sferditozt.

Fal, nenavidnozr.

Faj.

Fak, *Pak*. *Kak*. *Tak*.

Fel, von jezti. *Fél* von féla.

Fes, bodeche koze marše.

Féss, von jezti.

Igla. *Igra*.

K.

Kal, kalusa, mlaka.

Kap, gde desgy *Kaplye*.

Kap, kapih von *Kapa*.

Kapa. *Kopa*. *Kipa*.

Kerch, gdafze kotrigi téla
zkup vlecheju, ali germje
zefzekava.

Kcher, kchi.

Kert, koj zemlyu rùje.

Keri. *Beru*.

Klada, komad derva.

Hlada, von hlád.

Kòs, kòsìh von kòsa.

Kòss, vu chemsze kaj noszi.

Kòsz. *pticza*. *Nòsz*. *Bòsz*.

Kòsz, kòszìh von kòsza.

Kòzt.

Kraj, skricz, vugel.

Krap, riba.

Krich, vika.

Kris. *Kriv*. *Krov*.

Kuk, falat tela.

Kup.

Kup, kupuvanye.

Kut. *Put*.

L.

Làn, kaj je za prezti.

Làni, pred letom.

Lancz.

Làs. *Làsz*. *Klàsz*. *Glàsz*.

Léd. *Rèd*.

Lèn. *Lép*. *Lév*, *lévi*.

Lòj, tuschina.

Lov, lovina.

Lùch, za szvétiti. *Klyùch*.

Liud, bedazt.

Lyut, hüd.

Lüg, loza; y pepel priprav-
len za prànye.

Luk, za jezti.

Lük nebezki, puga.

M.

Mak, szeme drobno. *Mal*.

Mech.

Mèd. *Méh*.

Mera. *Merha*. *Metla*.

Mèszo. *Mezto*.

Mir. *Mifs*.

Mrák. *Zrák*.

Mraz.

Mulca. *Muka*.

Müs. *Pus*.

N.

Nàrav. *Nàrod*.

Nàss. *Nàsz*.

Nòsz. *Nòs*. *Nov*.

Nuti, znaménye chudénnya.

Niti, tajisze kaj.

Niti, od nit, Konecz.

O.

Oblak. *Oblok*. *Obrok*.

Ochi, von *Oko*. *Tochi* von
tochiti.

Oblagujem, von oblagati.

Ohladyujem, ohladiti.

Oklop, za objáchitísze proti
hiti.

Okrug, kolobàr.

Okrajek , zkrajek.
 Okàpan , von okàpam.
 Okàvan , -okavam.
 Ofz , Ztràn pri kolih.
 Ofz , von ofza , ofzih.
 Oztàli , drugi.
 Oztali , von oztati.
 P.
 Pafz , pefz.
 Pàfz , pojafz.
 Pàv , pticza.
 Pècli , vu hisi.
 Pécli , pechih von pecha.
 Pefzek . mali pefz.
 Pészek.
 Pitam , zezvédam.
 Pitam , tuztim.
 Plachem , von plakati.
 Plachen . placham , plàchati.
 Plach ; plakanye.
 Plah , plasliv ,
 Pleh.
 Plét , von pleti.
 Plév , plevih.
 Plòd , fzàd.
 Plòt , ógraja : Plug.
 Po fzvoji , anstatt po fzvojoi.
 Poszvoji , von poszvojiti,
 Podkàva , on.
 Podkova , felezo pod obutel-
 jum.
 Podkapa . podkaplye.
 Podkàpa , von podkàpatii
 Podplat , Podplòt.
 Pomafem , von pomazati.
 Pomàse , -pomagati.
 Pozt . Kòzt . Pròzt.
 Potok . Potop.
 Prag , pri hùsnih vràtih.

Pràh . Gràh.
 Pùs . Mùs . Pùt.
 R.
 Rad , z-dràge volye . Rak.
 Ràd , zarad . Ràl , nyiva.
 Réf . Rép . Réz , zàrez.
 Rifz , ztvar sivucha:
 Rìfz , 20 knig papira zkupa.
 Ròd , rodbina.
 Ròg . Ruk , von rùka.
 S.
 S'àlnu , z-s'alum.
 Salno , z-zàmerum.
 Sar , vruchina.
 S'ar , s'ars.
 S'ereg , vnosina.
 S'ega , navada.
 Sila . Szira . S'ila.
 Szila , pòtreba.
 Siv . fzàd za sivinu.
 Sziv . Szin . Szim.
 Siv . Sziv.
 S'inya , pri kólih.
 Sinya.
 Sléb . Szlab.
 Szlàn Szlàp . Szràb.
 S'uma , loza.
 Sùna , pticza.
 Swisgem , fuchkechem.
 S'viztam.
 Szad , vezda . Szàd.
 Széd , béli laszi ztári.
 Szèd , fzedenye.
 Szud . Szùb . Szùz , fzuzeh.
 Szak , Vlák , mrefa.
 Szléd , von szlèditi.
 Szlèp , fznég.
 Szok , jufsnòzt . Szòk.
 Szvéti , von fzvét.

Szvéti, on, non szvétiti.

Szveti, szvet.

Szveti, szvetiti.

T.

Tät, koj krade.

Tàzt, fenini Oteez.

Tern. Ztern.

Tele. Télo.

Tenya, széncze.

Tepnya, ferfrek.

Terh, tesina. *Terfsz*.

Tih, miroven.

Tik, izker.

Träg, szléd za hodechem.

Träk, zkrajek pri szüknu.

Tràm, vu hisi.

V.

Vedro, lépo.

Védro, mera.

Vech, vísse.

Verch, pehar.

Verh, vissak mere, ali brega.

Vert.

Veszlo, pri lädji.

Veszelo. non veszel.

Vid, videnye.

Vud, kotrig.

Vuditi, nadím metati.

Voditi. pelyati.

Vöd, vodenye.

Vöd, vodih.

Vös, vosih.

Vösz, Kola nametana.

Vreche, fakely.

Vrúche, pretoplo.

Vük. *Vnuk*. *Vun*. *Vur*.

Vüjs. *Büjs*. *Vafs*. *Nafs*.

Z.

Zäda } odzäd, nazäd.

Zäja }

Zäklad } zalofeno dugoványe.

Zälog }

Zäszad, kajfze poszadi.

Zäszed, naztreguvanye.

Zäztor, zakrivalo.

Zatvor, zapiranye.

Zel, hüd.

Zelen. *Zelje*. *Zel je*.

Zet, Kcherini mus.

Zid. *Zòb*. *Züb*.

Zto. *Ztòj*. *Ztoji*. *Ztol*. *Ztal*.

Ztràha, non zträh.

Ztreha, pri krovu. *Ztréla*.

Zvez, oder *Szvézt*, dussno

zpoznanje.

Zvezd, zvezdih.

Z vüzt, iz vüztih.

K O N E C Z.

KRATKI NAVUK ZA PRAVOPÌSZANYE HORVATZKO ZA PÒTREBNOZT NÀRODNIH SKOL

Uvod

*Kratki navuk za pravopìszanye horvatzko za pòtrebnozt nàrodnih skol*¹ tiskan je 1779. god. u Ofenu (Budimu) bez naznake autora. Pisan je s usporednim tekstom na hrvatskom i njemačkom jeziku. Važan je podatak na njemačkom jeziku na naslovnoj stranici da je tiskan za narodne škole u Hrvatskom kraljevstvu (*zum Gebrauche der Natinalschulen im Königreiche Kroatien*). Time se on određuje prema pravopisu koji je iste godine tiskao Antun Mandić, također u Ofenu, ali za “učionice u Kraljestvu Slavonie”: *Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnieh ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779*. Važnost je obaju spomenutih priručnika što su njima kodificirana dva tadanja hrvatska pravopisa: kajkavski i slavonski.

Jezik *Kratkoga navuka* je kajkavski, i to kajkavski književni jezik, koji je tada bio u svom punom sjaju jer je trajao već gotovo dvije stotine godina, od pojave djela Ivana Pergošića i Antuna Vramca. Imao je sve osobine funkcionalno razvijenoga, polivalentnog standardnog (književnog) jezika², koji je kao takav bio u uporabi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, s glavnim gradom Zagrebom, sve do ilirskoga doba u polovici 19. stoljeća, kada standardnim jezikom postaje jezik (novo)štokavske osnove.

18. je stoljeće, dakle vrijeme kada se pojavio *Kratki navuk*, vrijeme prosvjetiteljstva u kojem, unutar Austro-Ugarske Monarhije, dolazi do afirmacije građanskoga društva, posebno odredbom *Ratio Educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas, I, Vindobona 1777.*, čijim se pozitivnim odredbama dopušta osnivanje škola na materinskom jeziku, a što je bitno pridonijelo razvoju hrvatske pisane riječi.³ U tom su kontekstu djelovali i hrvatski kajkavski pre-

¹ Pretisak prema originalu u NSK, signatura R II D-8°-155. Dalje u tekstu *Kratki navuk*.

² U to doba “kajkavski je književni jezik već bio dosta dobro normiran i stilistički diferenciran (jezik pravnog, medicinskog, matematičkog, administrativnog itd. smjera)”, Duličenko 1982:154.

³ Usp. Jembrih 1996:148.

poroditelji počinjući pisati priručnike neophodne za učenje i opis kajkavskoga književnog jezika (kao i svakog drugog standardnog jezika). Najprije su to bili dvojezični priručnici (njemačko-hrvatski i hrvatsko-njemački), a potom i samo hrvatski.⁴

Nedvojbeno je da je *Kratki navuk*, koji je nastojao pravopisnu praksu kodificirati za školsku uporabu, imao prethodnu ne samo bogatu pisanu tradiciju nego i značajnu leksikografsku djelatnost. Tu su rječnici J. Habelića (1670.), I. Belostenca (1740.) i A. Jambrešića (1742.) kao i prva tiskana kajkavsko-njemačka gramatika Antuna Rajspa *Nemška gramatika* iz 1772. god. Ta je gramatika njemačkoga jezika pisana kajkavskim književnim jezikom i u njoj se uz iznošenje gramatičkih pravila njemačkoga jezika daju i gramatička pravila hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika.⁵ Iste godine kada iz tiska izlazi *Kratki navuk* nastaje gramatika I. Vitkovića *Gründe der croatischen Sprache zum Nutzen der deutschen Jugend*⁶, koja je, nažalost, ostala u rukopisu, a bila je namijenjena strancima koji žele savladati osnove gramatike hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. Samo nekoliko godina nakon *Kratkog navuka*, god. 1783. pojavljuje se i prva tiskana gramatika Ignacija Szentmártonyja, s njemačkim naslovom *Einleitung zur kroatischen Sprachlehre für Teutsche*, s istom namjenom kao i Vitkovićeve gramatika.

Prema periodizaciji razvoja hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika,⁷ u kojoj se razlikuju tri faze: od 1574. do 1670., od 1670. do 1779. te od 1779. do 1835., *Kratki navuk* i Vitkovićeve gramatika međaši su na prijelazu iz druge u treću fazu. Činjenica je da su se ti prvi pravopisi i gramatike pojavili kad je hrvatska kajkavska pisana riječ bila u punom zamahu već više od dva stoljeća, no oni su samo kodificirali i nastojali poboljšati već ustaljenu praksu pisanja i uporabe jezika. Poslije njih javljaju se tiskane i gramatike i pravopisi, što je sve pridonijelo daljnjem utvrđivanju norme jezičnoga sustava hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika. Ono što treba ovdje istaknuti jeste pojava načela *Piši kako govoriš*, koje se javlja u gotovo svim priručnicima,

⁴ Više o priručnicima do toga vremena pisanim latinski i njemački v. Jembrih 1996.

⁵ Usp. Jembrih 1996:52.

⁶ Usp. Stolac 1995:333.

⁷ Usp. Vončina 1988:66.

i to već od davne 1745. god. Tada je u Zagrebu objavljen prvi školski udžbenik na latinskom jeziku s hrvatskokajkavskim primjerima, a pripisuje se A. Jambrešiću.⁸ To fonološko načelo se još dugo ostvarivalo nefonološkom grafijom, odnosno morfonološkim pravopisom.

Osim toga, u *Kratkom navuku* se spominje termin *period*, za koji se inače govori da ga nema u hrvatskim priručnicima. Termin *objetje iliti perioduff* naziv je za mnogostruko složenu rečenicu koji se sreće već kod Starčevića u *Ricoslovici*, a koji je Katičić (1986.) ponovno uveo kao sinonim za takvu rečenicu.⁹ U ovom se pravopisu spominje u poglavlju o znakovima za dijeljenje rečenice te se kaže da se “*cherknya z-piknicum iliti Semikolon (;) postavlyafze... kada polovicza objetja (perioduffa) opet na szvoje ztràni razdelujefze*”.¹⁰

Posebno treba istaći da *Kratki navuk* u terminologiji također prednjači pred drugima, jer u podjeli glasova na samoglasnike i suglasnike on već ima *slovo glasovito ili samoglasnik i slovo neglasovito ili skupglasnik*. U literaturi se dosada smatralo da su nazive *samoglasnik i skupglasnik* iz Ričoslovice Šime Starčevića (1812. god.) “preuzeli kajkavci Josip Đurkovečki i Ljudevit Gaj”.¹¹

Pravopis *Kratki navuk* pisan je hrvatskim kajkavskim književnim jezikom starom kajkavskom grafijom, koju Lj. Gaj zove “mađarski krivopis”. Kao i u gotovo cijeloj hrvatskoj kajkavskoj književnosti do Preporoda, pravopis je morfonološki. Građa se iznosi deduktivnom metodom i sve su definicije potkrijepljene primjerima, često paralelno pravilno i pogrešno pisanje.

Ovdje valja napomenuti da je vjerojatno od istoga autora (tiskano bez naznake o autoru) pravopis iz 1780. god., koji se može smatrati proširenim izdanjem ovoga pravopisa iz 1779. god. Tekst je, naime, većinskoga dijela pravopisa, pod istim naslovom

⁸ Više o tome v. Jembrih (1996. – 2000.):56; 1996a.

⁹ V. Tafra 1993:158.

¹⁰ Usp. *Kratki navuk...*, str. 40.

¹¹ V. Tafra 2002:146.

– *Nàvuk za pravopiszanye vu horvàtzkom jeziku*, identičan. Promijenjen je naslov samoga pravopisa, sada je to *Napuchenye vu horvàtzko pravopiszanye, z Pravo-chtényem, y Glàszo-merenyem, za pòtrebnozt nàrodnih skòl Vugesrzkoga, u Horvàtzkoga Orszàga*, s naznakom da je tiskano “vu Budimu”.

Umjesto kazala u pravopisu iz 1779., u ovom je pravopisu na samome početku dodano deset nepaginiranih stranica. U tom se dodatku nalazi svojevrsna fonetika kajkavskoga književnog jezika koju on naziva *od Pravizgovarjanya, iliti Pravochténya*. Donosi inventar slova, monoftonga, njih 23. Zatim podjelu na *samoglasnike* i *skupglasnike* (suglasnike), njihove definicije i podjelu prema izgovoru unutar svake skupine glasova te opis njihova izgovora.

Slijedi opis većih jezičnih jedinica – slogova i riječi s glavnom *naredbom*, tj. pravilom da je u riječi toliko slogova koliko ima samoglasnika: *Kuliko szamoglasznikov je vu réchi, tuliko takaj je szlovkih!*

Rečenica (*izgovor*) je ono govorenje koje ima završenu misao (*koje ima svoje zverfseno razménýe*). Više je rečenica povezano veznicima. Mnogo rečenica zove se *objetje iliti periodus*.

Za razliku od opisa upotrebe interpunkcijskih znakova u drugom dijelu pravopisa, koji je identičan onome iz 1779., ovdje ih opisuje drukčije: prema trajanju stanke iza svakoga znaka, i to: iza zareza dok se kaže jedan; iza točke i zareza dok se kaže jedan, dva; iza dvotočja jedan, dva, tri, a iza točke jedan, dva, tri, četiri. Stanka (–) označava najduži prekid u govoru *da chtévecz ima vremena za razmišljanje*.

U odjeljku o mijenjanju riječi ili glasa donosi vrlo precizan opis intonacije, odnosno modulacije glasa za svaki znak.

Interpunkcijskim znakovima: dvotočju (*dvoj-piknya*), točki i zarezu (*piknyo-cherknya*), zarezu (*cherknya*) i točki (*dòkonchna piknya*) dodaje znakove: paragraf (*odszek*), upitnik (*pitanya-znaménye*), uskličnik (*izkrichanya-znaménye*), zagrade (*vzapiri*), navodnike (*donàffanya znaménye*) i zvjezdicu (*pazka*).

Već i ovih nekoliko naznaka pokazuje da je taj dio vrlo dragocjen dodatak pravopisu iz 1779. god. i sadržajno bi uglavnom mogao stajati u svakom suvremenom opisu jezika, pa i standardnoga.

Kratki navuk (izbor iz opisa)

Pravopis *Kratki navuk* ima 51 stranicu nasuprotnoga hrvatsko-njemačkoga teksta, dakle 23 stranice hrvatskoga kajkavskoga teksta i 5 stranica popisa sličnih kajkavskih riječi.

Na naslovnoj stranici kao svojevrsni moto o naravi jezika općenito donosi Horacijevu misao o životu riječi u jeziku, pri čemu jedne otpadaju a druge ulaze u jezik te navodi dva stiha o uporabi koja je jedini zakon u jeziku: *Si volet usus Quem penes arbitrium est, & vis, & norma loquendi*, što će reći: Ako uporaba htjedne, u nje je odluka sva, u nje vlast i govorenja zakon.

Pravopis počinje kazalom te glavnim uputama o pravopisanju: *Nàredbe glavne od Pravopiszanya*. To su:

1. *Kaksze izgovàrjaju réchi, taksze y piszati imaju.* (Kako se riječi izgovaraju, tako se i pišu)
2. *Ada kak govorenye, tak pizmò po znaményih razluchitiszè ima.* (Kao i govor, tako se i pismo mora razdijeliti znakovima).

Sam Pravopis ima tri dijela, a četvrti je dio popis riječi:

1. *Dél I. Od pràvoga potrebuвання szlòv pri piszanyu réchih* (O potrebi slova pri pisanju riječi).
2. *Dél II. Od nàrednoga réchih na szlovke delènya, y szlovkih prenàssanya* (O pravilnom rastavljanju riječi na slogove i njihova prenošenja u novi red),
3. *Dél III. Od prikładnoga ràzluke znamény poztavlènya* (O interpunkciji).
4. *Dél IV. Pravopizni réd* (Popis sličnih riječi koje valja pravilno pisati).

Prije prvoga dijela autor donosi definiciju pravopisa u kojoj je obuhvatio sve o čemu će u svom pravopisu pisati te kaže da je ortografija ili pravopisanje znanje: riječi pravim slovima pisati, njih u prenašanju slogova ispravno dijeliti i različite interpunkcijske znakove prikladno upotrebljavati (*Orthographia, iliti Pravopiszanye je znànye: réchi z-pràvemi szlovami piszati, nye vu prenàssanyu szlovkih dobro razdeluvati, y ràzluchnozti Znaménya prikładno potrebuвати*). Slijede *nàredbe glavne od Pravopiszanya*,

koje pojašnjavaju one naprijed navedene. Njegovo načelo “kako izgovaraš, tako i piši” podrazumijeva da se riječi i slogovi pišu onim slovima koja se u dobrom i neoštećenom izgovaranju različito čuju. Druga naredba pojašnjava da se, zbog potrebe govora ili prostora, i slogovi moraju dijeliti i da se određena “znamenja”, koja su uobičajena u svakom jeziku (tj. interpunkcijski znakovi), moraju postavljati. Važna je njegova napomena uz prvu “naredbu” u kojoj kaže da ortografija ne će biti teška ako svatko dobro pozna smisao naših slova (*Chùt liztor szlòv nassfeh znatisze ima, y Ortografia teska nebu vpala*). Pretpostavlja, dakle, kako bismo danas rekli, dobro poznavanje fonemskoga sustava i pravopisa.

Del I.

Prvi dio *Dela I.* nosi naslov: *Od vzètja pràvih szlòv* (O pravilnoj uporabi slova). Dijeli ga na dva dijela: A i B.

A. *Nàredbe obchinzke*, tj. opće. Taj dio ima četiri točke u kojima ističe važnost pisanja riječi tako kako se čuju, dakle ni sa slovom manje, ni sa slovom više, npr. *chlovek* ne *chovek*, ili *ja* ne *jasz*.

Neobično je važno njegovo 3. i 4. pravilo. U 3. se pravilu, suvremenim jezikom govoreći, donosi pravilo o razlikovanju minimalnih parova, dakle riječi koje, kako autor kaže, *glàsza zgoro jednoga imaju, jedno vendar ne-znamenuju*, tj. gotovo istoga glasovnoga sastava ali različitoga značenja. Primjer: *bolye, polye*. U tom paru nedostaje samo tilda (~) pa da bude suvremen, odnosno fonološki potpuno korektan. No to, dakako, ne umanjuje vrijednost uočene temeljne fonološke činjenice.

U 4. pravilu ističe važnost pisanja slova onim redom kako se izgovaraju i, još važnije, onim slovom koje određeni glas zahtijeva. Npr. ne *vkàr, hcazt, zcel* nego *kvàr, chàzt, czél*. Ovdje bi se moglo reći da je dobro znao da su slova predstavnici glasa (danas bismo rekli fonema) iako, u skladu s grafijom kojom je pisao, mnoga njegova slova nisu formalno odgovarala načelu: jedan glas – jedno slovo, ali se to sigurno podrazumijevalo.

B. *Nàredbe ofzebùjne*, tj. posebne, imaju dvije točke. U točki 1. pod a. govori o dvoglasnicima, koje Hrvati toliko ne vole da ih

i u stranim riječima zamjenjuju jednostavnim samoglasnikom, npr. ne *Czaeszar, Mariae* nego *Czeszar, Marie*. Ne uzimajući u obzir intonaciju, govori samo o bilježenju kvantitete, tj. vokali koji se moraju dugo izgovarati, dobivaju “nadslovak” ` , npr. *à, è, ì, ò, ù* (*kvàr, rèd, lìzt, kòsz, lùd*).

U točki b. donosi, mogli bismo gotovo reći, fonetsko-fonološki prikaz samoglasnika kako se jedan ne bi upotrijebio umjesto drugoga. U tom je opisu najvažnije njegovo težište na izgovoru s obzirom na kvantitetu (opreku kratko ~ dugo) i obilježavanje samoglasnika s obzirom na to. Dakle, za sve vokale vrijede pravila:

1. kratki izgovor nema znaka na samoglasniku, npr. *brat, chasz,*
2. dugi izgovor, da se ne bi pisala dva samoglasnika, bilježi se “teškim” znakom ` ,
3. pri čuđenju se stavlja znak ^ , npr. *â ne moguče!*

Neobično je važna bilješka uz točku 2, jer nas direktno uvodi u razlikovnu funkciju naglaska. Naime, autor kaže da *vu dobrom pišzanyu Horvátzkom potrebuvatíŕze tulikáj imaju nádszlovki, da prez vszakoga stentanya, y gláŕsz, y znamenuvànye napíszane réchi pogodítíŕze more*, što znači da se jednako napisane riječi moraju označiti naglaskom (“nadslovkom”) da bi se bez zabune (“šten-tanja”) shvatilo njihovo značenje. Navodi primjere: *brat, bràt; bol, bòl; dug, dùg; niti, nìti; peszek, pészek*, što bismo danas bilježili kao naglasne opreke: *bràt ~ brât, bòl ~ bôl, dùg ~ dûg, nìti ~ nîti, pèsek ~ pések*.

Pišući o samoglasniku *e* daje gotovo artikulacijsko-akustički opis po kojemu se razlikuju dva *e*-vokala, što obilježava različitim “nadslovcima”.

Prvo *e* (po svemu sudeći < *e, ɛ*) nema “nadslovka” kada je otvoreno i kratko, npr. *szelo, chesz*. Znakom ` (“teškim” ili gravisnim) bilježi to isto *e* kada je otvoreno i dugo, npr. *mèszo*.

Drugo *e* (po svemu sudeći < *ě, ɛ̃*) bez obzira na kvantitetu, kada je manje otvoreno i više, bilježi se znakom ´ (“oštrim” ili akutom), npr. *lép, vész*.

Prema navedenom opisu, autor po svoj prilici razlikuje dva kajkavska fonema tipa *e* : /*ɛ*/ (< *e, ɛ*) i /*ɛ̃*/ (< *ě, ɛ̃*).

Napominje, osim toga, da bi se svako *e* ispred *r* moralo

bilježiti “kapičnem” znakom \wedge , znajući da nije nijedno od naprijed opisana dva *e*, a koji neki samo pišu, a neki i čitaju, npr. *gêrd*, *vért*.¹²

Govoreći o samoglasniku *i* upoznaje nas s njegovim pisanjem kao *i* i kao *j*. Uz suglasnike se piše *i*, a ispred i iza samoglasnika *j*. Međutim, u određenim položajima u vezi sa značenjem riječi piše se jednom *i*, a drugi put *j*. Razlikuje *ztoi*, za što kaže da je 3. lice (*on ztoi*) od *ztòj*, što je zapovjedni način (*ztòj ti*). Osim toga daje važnu napomenu da se u riječima tipa *ztoi*, *diak* iz izgovora vidi (“osjeća”) da *i* bez drugoga glasa čini slog, a *j* se pritom treba podrazumijevati, što znači da je riječ o intervokalnom *j*, te se i te riječi izgovaraju kao *ztojì*, *dijàk*.

Za samoglasnike *o* i *u* kaže da se izgovaraju kratko i dugo, s “nadslovkom” i bez njega, npr. *vol*, *pòl* ili *vnuk*, *vùk*.

Za slovo *y* ističe da se piše kada veže riječi, jer se zbog svoje veličine brže uoči i lakše razlikuje od slova koja stoje oko njega. Zanimljiv je fonetski opis skupova koji nastaju s *y*: *d + y*, *g + y*, *l + y*, *n + y*. Autor kaže da u tim slučajevima suglasnici postaju mekši i kao jedan između dva glasa nastaje novi glas (*ḍ*, *lj*, *nj*). Pri tome razlikuje pisanje *dy* i *gy* za isti glas, i to prema etimologiji, npr. *rodyen* od *rodim*, a ne *rogyen*, ali *gyungy*, gdje nema etimološkoga *d*.

Posebne upute daje i za suglasnike (“skupglasnike”). Zanimljiva je podjela glasova po sličnosti i napomene za njihovu upotrebu. Znao je za razliku po zvučnosti pa tako većinom i svrstava glasove.

Slični su mu *b*, *p*, *v*, koji se ne smiju zamijeniti na kraju riječi, npr. *zub* ne *zup* ili *zuv*;

– *d*, *t* s primjerima *derem*, *terem*; *dràgi* ne *tragi*;

– *g*, *k* s primjerima *Bòg*, *bok*; *glàsz*, *klàsz*.

Za *k* kaže i da je prijedlog: *k-nam*, *k-onem*.

Govoreći o likvidama *l* i *r* ističe da pri *r* zna biti grešaka u izgovoru pa se izgovara kao *l*. Kaže: drugo je *lèp*, *lèd*, a drugo *rèp*, *rèd*.

Za suglasnike *f*, *v*, *ph* kaže da se *ph* piše samo u stranim riječima, npr. *Philippus*, *Philosophia*, iako se pri “pravih pismenih Horvatih” i takve riječi pišu sa *f*, npr. *fantasia*. Čini se da je osje-

¹² Usp. i Šojat 1982.

tio razliku između tjesnačnog *f* i sonanta *v* kao razliku po napetosti. Za napeto *f* kaže da je "čisto odpert, drugač nego *v*, koj mehko izgovarja se". Zalaže se za pisanje *hvàla* umjesto *fàla*.

Za suglasnike *c* i *k* kaže da se *c* nalazi samo u stranim riječima, a u domaćima nikada sam nego sa *h* ili *z*, dakle kao *ch*, *cz*, što se čita kao *č*, *c*.

Na početku odjeljka u kojem govori o pojedinačnim suglasnicima ističe kako treba pisati suglasnike na kraju riječi. Riječ je zapravo o opreci bezvučan ~ zvučan suglasnik u finalnom položaju pri čemu se autor uvijek zalaže za zvučni suglasnik i za to daje dva pravila.

1. pravilo (za ono vrijeme vrlo napredno) govori o imenicama koje treba staviti u genitiv i tako će se vidjeti koji je suglasnik na kraju u nominativu. Npr. prema *zùba*, *reda*, *Boga*, *nàdeva*, pa onda i *chloveka*, nikako ne može biti *Zup*, *ret*, *Bok*, *nàdef*, *chloveg* nego samo *zùb*, *rèd*, *Bog*, *nàdev*, *chlovek*.

2. pravilo govori o pridjevima koji se moraju uzeti u ženskom rodu pa koji se suglasnik tamo nađe, taj se ima zadržati i u muškom rodu. Budući da je ž. r. *zdrava*, a ne *zdrafa*, muški će rod biti *zdrav* itd. Očito je da je za književni izgovor izabrao zvučne suglasnike na kraju riječi, koji se inače u tom položaju u kajkavskom govornom jeziku obezvučuju.

U nastavku slijede upute o pisanju suglasnika *s* (tj. *š*), *v*, *z*.

Za slovo *s* kaže da se u sredini riječi i na kraju piše ili kao *ff* ili kao *fs*. Ispred *ch* (tj. *č*) samo *f* (npr. *vifse*, *jofs*; *vescha*, *milofcha*). Na početku riječi piše se samo *s'*, jer kaže da nijedan jezik ne voli na početku dva jednaka glasa (npr. *s'aka*, *s'ezt*, *s'irok*)¹³. Ako mu se doda slovo *z*, izgovara se sibilant *s*, ili kako autor kaže izgovara se *glàszom mehkiem napszichenye*.

Za *v* navodi da se piše *mezto prèdloga vu*, a *faleno* (tj. pogrešno) *bi bilo f*, npr. treba *v-skòli*, *v-hifi*.

Za *z* također navodi da uz *f*, dakle kao *sz*, služi za *glàsza mehkoga na pszichanye vchiniti* (kao naprijed za sibilant *s*), ali zna za asimilaciju po zvučnosti kada kaže da se kao *s* izgovara i sam ispred *k*, *p*, *t*, dakle ispred bezvučnih. Kada kaže da se pred svim drugim suglasnicima i samoglasnicima izgovara *ofzebùjnem*

¹³ U većinskoj kajkavskoj pisanoj riječi na to se njegovo pravilo gotovo ne nailazi. Na početku riječi dolazi samo *s* bez apostrofa.

glàszom mehko, y vugodno, opisao je zapravo njegovo svojstvo difuznosti i stridentnosti (npr. *zìd, zutra, zorja, zdrav*). Isto tako piše o izgovoru *z* u instrumentalu:

1. ispred *ny* (tj. *nj*) piše se *z*, a čita *š* (npr. *z-nyimi, z-nyihovem, z-govàrjasze, kakti s-nyimi, s-nyihovem* (tj. *š njimi, š njihovem*);

2. ispred *k, p, t* onda kad *pajdàstvo* znamenuje (tj. kada je riječ o instrumentalu društva) *kakti sz chujesze*, npr. *z-kvàrom, z-prilikum, z-tobum* izgovara se, kao što bismo i danas rekli: *s kvarom, s prilikum, s tobum*. Pred drugim se slovima izgovara kao *z*, npr. *z-Andràsssem, z-Jankom, z-vami, z-ochmi*.

Instrumental sredstva autor ovako opisuje: *Bolye je, z, oztaviti, kada orudelje, pomoch jedino znamenuje; bolye je recheno, y pìszano: paliczum, kamenom, s'akum jega vudril; nego: z-paliczum, z-kamenom*. Ne treba posebno isticati da je to pravilo i danas norma u hrvatskom jeziku.

Za prijedlog *iz* kaže da je bolje pisati kao *iz* nego *z*, dakle *iz doma, iz hiše*, a ne *z-dòma, z-hiše*, a naročito ispred *š, z, kakti iz szvìle, iz seleza, iz zdele, nego z-szvìle y t.d.* Iz tih se primjera jasno razabire s jedne strane odmak od organskoga idioma (kajkavci u pravilu nemaju prijedlog *iz*), a s druge strane jezični osjećaj blagozvučja, odnosno nekih ortoepskih zakonitosti.

Važna je i napomena da se strane riječi pišu "*z-nyihovemi laz-tovitemi szlovami. n. p. Xaverius, Xerxes, Alexander*". U hrvatskom je pravopisu to i danas norma.

Drugi dio *Dela I.* govori o pisanju velikih slova.

Za pisanje velikoga slova autor donosi sedam pravila koja uglavnom obuhvaćaju početak rečenice, stiha, pitanja, ali i sve riječi koje znače vlastito ime, posvojne pridjeve od njih, sve imenice važnijih pojmova (npr. *Otecz, Mati, Kràly...*), časti (*Vojvoda, Princz*), naroda, država, gradova i drugih manjih mjesta i trgovišta, sela i mjeseci. Takav je način pisanja velikoga slova s današnjega gledišta nešto napredniji od nekih kasnijih pravopisa prema kojima se sve imenice pišu velikim slovom.

Kao posebno pravilo donosi se pisanje velikoga slova *na pòchetku réchih na titulusse zpadajùcheh*, npr. *Nyih Gozpodztvo, Vasse Milohti*.

Del II.

U *Delu II.* govori se o pravilnom rastavljanju riječi na slogove i o njihovom prenošenju u novi red. Donose se četiri pravila za nesastavljene riječi, koja imaju i neki drugi pravopisi: dva se vokala rastavljaju, npr. *Jo-ab*, *zto-ìm*, *bo-ìmsze*; jedan suglasnik između dvaju samoglasnika pridružuje se drugom samoglasniku: *a-li*, *Ne-bo*, *vu-ra*; kada se nađu dva ili više suglasnika između dvaju samoglasnika, samo se zadnji suglasnik pridružuje drugom vokalu, npr. *An-gel*, *der-vo*; složena slova pridružuju se drugomu slogu, npr. *Cze-szar*, *ho-chu*.

Međutim, ono što ni istodobni slavonski pravopis nema, to su pravila o rastavljanju sastavljenih riječi. Tri su pravila: 1. kako je koja riječ složena, na iste se dijelove i rastavlja, npr. *dvoj-fàrb*, *pod-plat*, *tverdo-glav*; 2. *szlovke* koje za *dokànchanye réchih szlufiju*, današnjim rječnikom – sufiksi, ostaju samostalni, tj. *oztaneju*, *da višse neglaszovitih k-szebi nepriemlyu*, npr. *grab-lyiv*, *szvet-lofzt*; 3. *Vu zeztavlenih réchih*, danas bismo rekli izvedenicama, dijele se na mjestu na kojem je ispušten jedan slog ili jedan dio riječi, npr. *fiv-lènye* od *fivem*, *chet-veri* od *chetiri*, *szed-meri* od *szedem*.

Na kraju poglavlja pod naslovom *Vpametjemanye* (Zapamti!) donosi:

- a) desetak prijedloga (*iz*, *na*, *nad*, *ne*, *od*, *po*, *pod*, *pre*, *pri*, *za*, *ze*);
- b) *szlovke* (slogove, s današnjeg gledišta sufikse) na koje riječi najčešće završavaju (*liv*, *lyiv*, *lozt*, *nozt*, *nyak*, *nye*, *nyi*, *kozt*, *kràt*, *put*, *tvo*, *vecz*, *vozt*, *zki*, *ztvo*);
- c) riječi za koje kaže da ih je *pri Horvàtih* običaj skraćivati i one se onda zajedno s drugom riječju računaju kao jedna, a izgovaraju se posebno, npr. *me*, *mi*, *te*, *ga*... u riječima: *Dagavidim*, *dajmi mir* itd. Enklitički se oblici, prema primjerima ne pišu odvojeno od druge riječi.

Del III.

U *Delu III.* govori o interpunkcijskim znakovima ili kako sam kaže za *prìkladno razdelìti govorènye*, *ovjetje govorènya* i *izgovore*. Razlikuje znakove između riječi i u riječima te u izgovoru (tj. rečenici).

U riječima: 1. apostrof za ispušten vokal ili umjesto *ff* na početku riječi za *š*, npr. *ak'si*, *s'irok*; 2. dvotočje koje razdvaja samoglasnike u izgovoru da ne čine dvoglas (koji "Horvati" ne vole), npr, *Poëfis*; 3. znak razdvajanja u složenim riječima kojima je drugi dio zajednički, npr. *dvoj-ali*, *vech-fàrb*; 4. u složenicama i prijedložnim izrazima, npr. *zkup-szlofnozt*, *vrùcho-felnozt*, *v-lòvu*, *z-nami*.

U izgovoru (tj. rečenici): 1. zarez se stavlja u nabrajanju riječi i u kratkim rečenicama; 2. točka i zarez stavlja se: a) u dužim rečenicama kada se što želi pojasniti ili dodati, b) kada se polovičica *objetja* (*perioduffa*), tj. višestruko složene rečenice, dijeli na svoje dijelove; 3. dvotočje se stavlja: a) između dva dijela *objetja*, b) ispred navoda tuđih riječi; c) između *izgovora*, tj. rečenica koje povezuju različite sadržaje; 4. točka se piše na kraju svake rečenice i u kraticama. Za skraćivanje riječi može poslužiti i duža crta iznad riječi, npr. *Gp̄on*, *brat*, *Gp̄a szestra*. U 5. i 6. točki govori o zagradama i paragrafima.

Za razlikovanje "izgovora" (rečenica) nekoliko je znakova: upitnik i uskličnik stavljaju se u odgovarajućim rečenicama, navodnici se stavljaju u citiranju tuđih riječi unutar rečenice, zvjezdica za bilješke, za što mogu poslužiti slova ili brojevi.

Time je završen tekstovni dio pravopisa.

Del IV. donosi pravopisni red (popis) riječi koje se slično izgovaraju ili gotovo potpuno jednako, tj. koje su *nekuliko zpodobnesega izgovàrjanya*, *ali zkoro zevszema jednàke*. Takve riječi u pisanju treba dobro razlikovati. Donosi, dakle, ne samo homonime, tj. one riječi koje se razlikuju samo naglaskom (npr. *dug*, *dùg*; *luk*, *lùk*; *pasz*, *pàsz*) nego i minimalne parove koji se razlikuju i jednim fonemom (npr. *chréda*, *chréva*; *szlán*, *szláp*; *tràg*, *tràk*). Donosi i nekoliko prijedložnih izraza i sintagmi koji sličje jednoj riječi ali se različito pišu (*poszvoji*, *po szvoji*; *zel*, *zel je*, *zelje*). Dakle, puno podataka koje treba znati onaj koji želi ne samo pravilno pisati nego i pravilno poslati i primiti poruku.

Umjesto zaključka

Nakon naprijed navedenih latinskih priručnika, koji su pisali pretežno o grafiji u kajkavskom književnom jeziku, *Kratki navuk* je, prema dosadašnjim istraživanjima, prvi pravopis koji

hrvatskim jezikom, uz usporedan njemački prijevod, što je posve razumljivo iz državnih i administrativnih potreba tadašnje Monarhije, govori o pravopisnim načelima kajkavskoga književnog jezika, koji je bio u uporabi u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Zaista je velika šteta što se do danas, barem koliko je nama poznato, ne zna autor ovoga pravopisa jer, iako je pisan jednostavnim jezikom, odaje čovjeka velikoga znanja i sa snažnim jezičnim osjećajem za bitno u jeziku. Uočio je i opisao mnoge bitne fonetsko-fonološke i pravopisne činjenice u jeziku koje nisu primjenjive samo na kajkavski književni jezik. One su, istina, pisane za njega, ali su općejezične i dokaz su izgrađenosti kajkavskoga standarda. Po svojim je kvalitetama dostojan preteča kasnijim pravopisima predilirskoga i ilirskoga doba.

Citirana i konzultirana literatura:

- Badurina, L.**, 2002. Počeci hrvatske pravopisne norme, pogovor pretisku *Pravopis jezika ilirskoga izdan od Josipa Partaša*, Institut za jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 37 – 72.
- Brozović, D.**, 1966. Kajkavsko narječje. *Školski leksikon*, 2. izd. knj. 12: *Jezik*. Zagreb, 118 – 125.
- Duličenko, A. D.**, 1982. Kajkavskij literaturnyj jazyk i ego mesto sredi drugih slavjanskih literaturnyh mikrojazzykov. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 6. JAZU, Zagreb, 135 – 155.
- Jembrih, A.**, 1986. Kajkavska gramatika Ignacija Szentmártonya (1783.), *Radovi zavoda za znanstveni rad JAZU I*, 277 – 306.
- Jembrih, A.**, 1996. Hrvatskokajkavski školski udžbenici, *Kajkaviana croatica – Hrvatska kajkavska riječ* (katalog istoimene izložbe), Zagreb, 149 – 150.
- Jembrih, A.**, 1996a. Pravopis hrvatskoga jezika kajkavske književne osnove iz 1651. i 1745. godine, *Kaj XXIX*, 4, 37 – 62.
- Jembrih, A.**, 1998. Pravopisna rješenja za pravilno pisanje hrvatskih riječi latiničnim slovima, u autorovoj knjizi: *Na izvorima hrvatske kajkavske književne riječi*, Čakovec, 187 – 213.
- Jembrih, A.**, 2000. Prvi hrvatskokajkavski moderni pravopis iz 1808. godine. *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* (Zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996. – 2000.), Čakovec, 53 – 59.
- Jembrih, A.**, 2000. Pretisak pravopisa iz 1808. *Kajkavsko narječje i književnost u nastavi* (Zbornik radova sa stručno-znanstvenih skupova u Čakovcu 1996. – 2000.), Čakovec, 123 – 146.
- Jembrih, A.**, 2002. Knjiga je osebujna svjetlost (Prosvjetno-književni rad kajkavskih pisaca), *Kajkaviana Croatica, Hrvatskokajkavska književna riječ* (Katalog izložbe - stalni postav), Donja Stubica, 15 – 24.
- Jembrih, A.**, 2003. Prva hrvatskokajkavske tiskana gramatika (1783.), *Učitelj – godišnjak Visoke učiteljske škole u Čakovcu*, 3, objavljeni referati sa stručno-znanstvenog skupa “Kajkavsko narječje i književnost u nastavi”, Čakovec, 7 – 22.
- Junković, Z.**, 1972. *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, *Rad JAZU* 363, 1 – 229.
- Kajkaviana croatica – Hrvatska kajkavska riječ* (Osnovni katalog izložbe, gl. urednik Alojz Jembrih), Zagreb 1996.
- Katičić, R.**, 1986. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za*

gramatiku, Zagreb.

Mandić, A., *Uputjenje k'slavonskomu pravopisanju za potrebu narodnih ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779*, Ofen (pretisak, Osijek 1998.).

Maretić, T., 1932. Pregled srpskohrvatske gramatičke terminologije XVII, XVIII i XIX vijeka, *Rad JAZU* 243, Zagreb.

Matić, T., 1945. *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, JAZU, Zagreb.

Partaš, J., *Pravopis jezika ilirskoga*, Zagreb 1850. (pretisak, Zagreb 2002.).

Pintarić, A., 1998. Antun Mandić i *Uputjenje k'slavonskomu Pravopisanju za potrebu narodnih ucsionicah u Kraljestvu Slavonie 1779.*, pogovor istoimenom izdanju, Matica hrvatska Osijek, Osijek, 63 – 119.

Ptičar, A., 1990. Hrvatski pravopisni priručnici u drugoj polovici 18. stoljeća, *Rasprave Zavoda za jezik* 16, Zagreb, 229 – 236.

Starčević, Š. *Nova Ricsoslovica iliricska*, Trst 1812. (pretisak, Zagreb 2002.).

Stolac, D. 1995. Standardizacijski procesi u kajkavskome književnom jeziku, *Filologija* 24 – 25, Zagreb, 331 – 338.

Šojat, A., Kratki navuk jezičnice horvatske, Zagreb, *Kaj* 3 – 4, 1969, 49 – 61; 5, 1969, 65 – 80; 7 – 8, 1969, 49 – 64; 10, 1969, 65 – 81; 12, 1969, 65 – 80; 2, 1970, 81 – 96; 3 – 4, 1970, 65 – 80; 10, 1970, 49 – 64; 10, 1971, 81 – 96; 11, 1971, 65 – 80.

Šojat, A. 1982. O nekim problemima transkripcije starih kajkavskih tekstova, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, JAZU, Zagreb, 283 – 292.

Šojat, A., 1985. Prva objavljena gramatika kajkavskoga književnog jezika, *Rasprave Zavoda za jezik* 10 – 11, Zagreb, 201 – 221.

Tafra, B., 1993. *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.

Tafra, B., 2002. Jezikoslovac Šime Starčević, pogovor pretisku: *Nova Ricsôslovica iliricska*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 127 – 177.

Vončina, J., 1973. Jezični razvoj ozaljskoga kruga, *Filologija* 7, JAZU, Zagreb, 203 – 237.

Vončina, J., 1979. *Jezičnopovijesne rasprave*, Zagreb.

Vončina, J., 1988. *Jezična baština*, Split.

Vončina, J., 1988. O normi hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika, *Suvremena lingvistika* 27 – 28, Zagreb, 65 – 70.

Nada Vajs i Vesna Zečević

Nakladnik: *Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje*
Zagreb, Strossmayerov trg 2

Biblioteka: **PRETISCI**
Urednica: Marija Znika
Knjiga 4: *Kratki navuk za pravopiszanye horvatzko*
za pòtrebnozt nàrodnih skol

Pogovor: Nada Vajs
Vesna Zečević

Recenzenti: Lada Badurina
Marko Samardžija

Korektura: Ermina Harambašić

Tehničko uređenje: Boris Kren

Naslovna stranica: *Inventa studio, Zagreb*

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 811.163.42'35(091) (02.045)

KRATKI navuk za pravopiszanye horvatzko za potrebnost narodnih skol /
<pogovor Nada Vajs, Vesna Zečević >. – Zagreb : Institut za hrvatski jezik i
jezikoslovlje, 2003. – (Biblioteka Pretisci ; knj. 4)

Faks. pretisak izd. iz 1779.

ISBN 953-6637-20-0

I. Hrvatski jezik -- Pravopis -- Povijest

430325078

3 0000 045 473 620

ISBN 953663720-0

9 789536 637201